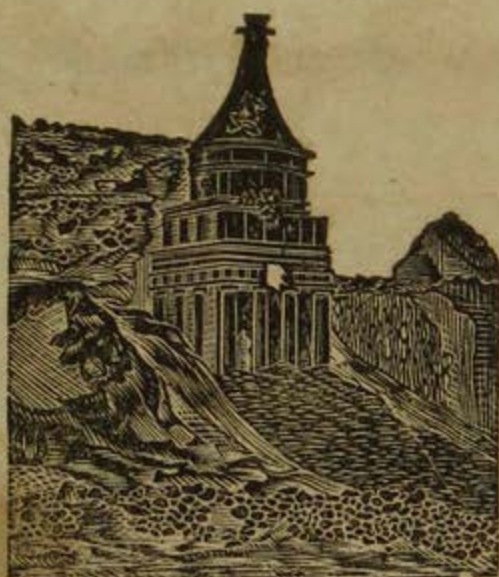

Ա Ռ Օ Ն

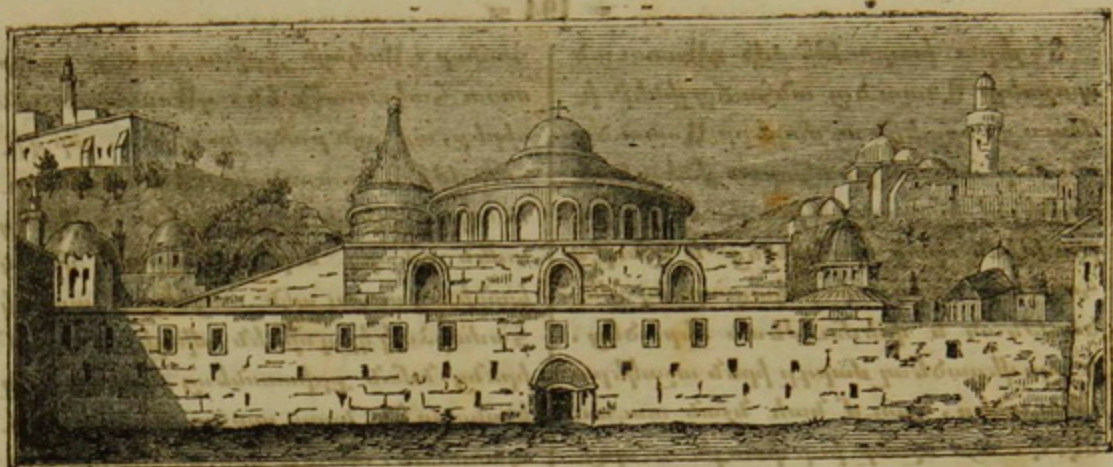
Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՅԳԷՅԻՆ, ԲԸՆԸՄԻՐԿԱՆ, ԳԻՐԳԻՏԿԱՆ
ԵՒ ՔԸԴԱՔԸԿԱՆ

ՈՒԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻՐՄԵԸՅ

ՅԵՐՈՒՍԸԴԷՄ
Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՄՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԱԲԵԱՆՑ
1873

Մ Ի Յ Ն

ՈՒԹՆԵՐՈՒՄԻ ՏԱՐԻ
ԹԻԻ 9.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30
1873

Ա.Զ.Գ.Ս.ՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԱՌԱՆՅ ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ

ԵՐԿՆԱՅԻՆ կրօնի հեղինակը, Յիսուս Քրիստոս տառուածորաշատ թեան մէջ մտած զեղծումները մարդկան մէջէն վերցնելու և ի վերին երես զԱստուած պաշտելու կեղծու պատիւ ձեռքը խափանելու և ջնջելու համար ամեն ճիգ բռնւ : Իւր բոլոր կեանքն ու խօսքերը ցոյց կրտան որ զԱստուած՝ Աստուած լինելուն համար պաշտելու է նորա մեծութեան ճշմարտութեան և սրբութեան արժանաւոր ու վայելուչ զգացմամբ շարժմամբ և արարողութեամբ պէտք է մատուցանել անոր օրհնութեան պատարագը, մտայ և սրտի խաղաղութեամբ պէտք է պաշտել զԱյն որ բնակած է իւրոյս անմաստոյց, որ կը բնի, զխորս սրտից, որ

մտքն ա՛յցածն ու գեռ չի գործածուածը կ'իմանայ և կը տեսնէ :

Աստուածորաշատ թեան այս կատարելայ կրօնական մէջ ունոյց Յիսուս Քրիստոս նաեւ ճշմարիտ մարգարտութիւնը կամ որ նոյն է եղբայրսիրտութիւնը, իրաւանց և պարտույց սկսգրուէր լոկ տեսական գիտութիւն յենի վեր առաւ և գործնական հրահանգի վերածեց, դատարարանց յիմար փարիսականութիւնը որ չէր պաշտել զԱստուած՝ բայց միայն ի ցոյցս մարդկան : Նախատակած լրաւ կեղծաւոր Դպիրներն ու Փարիսեցիները՝ ոչ անձնական շահու և նիւթական ու մարմնաւոր նկատումներու համար զԱստուած կը պաշտէին :

Տեղերու խորութեամբ զԱստուած պաշտելը Աստուծոյ անհաճոյ լինելն ի մացուց, որտէրն ու մոքերը Աստուծոյ տաճար տուն և բնակարան լինելը սովորեցնելով խաղաղութիւն մտայ և արբութիւն սրտի պահանջեց և այնպէս հոգեւոր մարդը իւր կատարելալ մեծութեան և վսեմութեան վերածեց, և այս վերածեալ մարդը իրեն աշակերտ անուանեց, որում նաեւ նշան տուաւ ՍԷՐԸ. այս նշանը իւր փառքն ու պաշտառութիւնը ունէր՝ երբ Քրիստոսի հետեւողք զայն ազատ կը կրէին և անով համարձակ կը պարծէին. երբ ժանդատած չէր այն տակաւին փառապրութեան, տիրապետութեան, նախանձու և կեղծաւորութեան կեղտերով, « ՍԷՐԸ, բաւ Քրիստոս, այն նշանն է, որով մարդիկ պիտի ճանաչեն՝ որ դուք իմ աշակերտներս էք, դուք պէտք է իւրար սիրէք ». ուրեմն յայտնի է որ ՍԷՐ չունեցող քրիստոնեայն քրիստոնէութիւն չունի :

Այս քրիստոնեայ կոչուած մանաւանդ թէ անով պարծեցող մարդիկներէն մէկուն եթէ ըսէր որ դուն քրիստոնեայ չես, խեղճ կը լիտանայ, կը կատաղէ և կը գրգռի, բայց երբ ինքն արտաքոյ քրիստոնէութեան գործելով՝ միշտ անքրիստոնեայ կը մնայ, և միշտ անուղղակի այլոց իրաւունք կը տայ լռութեան քրիստոնեայ չես բռնու, այն ատեն հոգ չենք. իւր անքրիստոնեայ գործերը պատիւ ու փառք կը համարի իրեն, որովք կրօնը կը նախատուի եւ կ'անպատուի :

Յիսուս Քրիստոս պատուիրեց որ Աստուծոյ զատ ուրիշ սիրելի առարկայ չունենանք, և եթէ բան մի զմեզ Աստուծոյ պատուէրներէն հեռայնէ և անոր սէրն մեր մէջ սառեցնէ մեր այն բանը պէտք է յօժարութեամբ մերժեմք կամ զոհեմք Աստուծոյ սիրոյն

համար : Սակայն քրիստոնէայք այսօր սորա հակառակն են. զԱստուած չեն սիրեր, այլ այն բանը կը սիրեն, զոր գիտեն թէ Աստուածսիրութեան պատրուակու պիտի ձեռք ձգեն. և իրենց ամեն անարգ նպատակներուն վերայ կրօնի պատրուակն անցնելով արձակ համարձակ կը գործեն, մինչեւ անգամ իրենց նման քրիստոնեայ եղբայրները կ'անարգեն, նոցա պաշտամունքը կ'անպատուեն. մինչեւ իսկ սպանելու համար կը զինուին և այն ալ ոչ քրիստոնեայ անգգայ ներկայութեան և նոցա ձեռք, որոց բերնէն նախատինք ու անարգանք չմնար կը թափի քրիստոնէութեան վերայ : Աստուած ալ ինչպէս հազարաւոր տարիներ յառաջ զԻսրայելայիս, նայնպէս և այսօր տակաւին կը յանդիմանէ զմեզ ալ թէ, « Իմ անունս ձեր պատճառաւ հեթանոսաց մէջ կը հայհոյուի » :

Շատ անգամ առիթ ունեցած եմք նշտակել առանց քրիստոնէութեան Քրիստոնեայներու արարքը, այս անգամ ևս այն ախուր և անհաճոյ պատեհութիւնն ունիմք :

Անցեալ ամիս ծանուցած էաք սուրբ Ծննդեան սիւնադարդ մեծ գաւթին մէջէն Տաղաւար օրերը հանդիսաւոր կերպիւ անցնելու մեր Ազգային իրաւունքը, որ բռնաբարուած էր սուտ եղբայր Յոյներէն և զոր Փաշան բնեցելով հաստատած և հրաման բրած էր որ և կատարեցաւ բուն օրէն շաբաթ մի յետոյ, այժմ սուրբ Խաչի տօնին նոյնը կը պատահի դարձեալ : Այս անգամ Յոյք խիստ զօրաւոր են. բան զի Փաշան ալ լոկ ի նպատակ նոցա կը գործէ. ամեն պատրուակ վերցնելով ուղղակի Յունաց պաշտպան կենալը իւր տուած հրամաններով յայտնեց, (սեւ ժամանակագրական լրոյց մէջ) :

Եթէ այժմեան բաղաբանկանութեց

ինչ լինելը չը գիտնայինք, թերեւս չկարողանայինք մեկնել Յունաց արարքը, նմանապէս և Փաշային՝ հակառակ իւր պաշտօնի պարտաւորութեանց բռնած ընթացքը, (թող ներուի ինձ առանձինն կատարածիդ, որ Փաշայն այս համարձակութիւնը չը սխտի ունենար եւ թէ աւելի զօրաւոր ձեռք մի զինքը մը զած չը լիներ, ով որ ալ է այն, յայտնի է որ ըրածը հարստահարութիւն և իրաւանց բռնարարութիւն է):

Ահա քրիստոնեայ ազգ մի որ երկու վայրկեան յառաջ գբեզ եղբայր կը կրէ և յետոյ գբեզ քու և իրեն սրբավայրին մէջ առանց սրբութեան պաշտամունքէն ակնածելու տաճիկական զօրաց ոտնակոխ և սուխններու նշաւակ կ'ընէ, ինքն ալ հարիւրաւոր բազմութեամբ դուրսը կ'ըստպատէ, որ 'ի պատահել ընդգիմնութեան յարձակի և սպանանէ:

Ահա քրիստոնեայ մի որ քրիստոնէութիւն չունի, որ նախատինք ու անարգանք է քրիստոնէութեան և որ շարունակ խաբէբայ միարարութիւն քարոզելէ չը դադրիր, լոկ իշխելու և տիրելու նպատակաւ, և ոչ թէ քրիստոնէական սիրոյ և միութեան համար:

Այի մի հոգոյ կոմ թիզ մի գետնոյ համար եղբայր մի վնասներու և սպանանելու իսկ խիզ՝ չընէր և տակաւին իրրեւ միակ քրիստոնեայ պանծալու և այս ամենը 'ի վառս կրօնի և Աստուծոյ է, բնելու չամաչէր, քրիստոնեայ մի որ չը գիտէր տակաւին թէ ինքը սիրելու պարտաւոր է և սէրը իւր քնկերին չարութիւն չընէր:

Իսկ մեք, աղքատ և լքեալ ազգ մի, երկիւղած եւ օրինապահ ազգ մի ինչ ընեմք, որ կողմ դառնամք, ազատութեան եւ ապահովութեան ելքն ուր որոնեմք. քանի որ զմեզ եղբայր տնտեսապէս դաւաճանութիւն կ'ընէ,

զմեզ պաշտպանելու և արդարին իրաւունքը տեսնելու սահմանուած իշխանն ալ իւր զօրութիւնը մեզ դէմ կը դարձնէ, ողորմելի ազգի մը դէմ՝ որ կը կոմի Աստուծոյ հնազանդելու պէս իւր Հայրախնամ Թագաւորին հնազանդիլ:

Մինչդեռ ժամանակ մի անքրիստոնեայ քրիստոնեայներէն ուսած լինելով որ այս աեղ իրաւունքը հզօրինն է. մեք եւս մեր իրաւունքը մեր ձեռք տեսնելու համար արեամբ ու մահու չափ դիմակալելով չէինք թողուր որ մեր ազգային իրաւունքներէն մեզ մի կորսուի, այժմ օրինաւորութիւնն յարգել չուզողներուն դէմ յարգելով կառավարութեան կը բողոքեմք եւ նա սուին կը դարձնէ մեր ժամարարին դէմ որ ոչ զէնք ունի եւ ոչ բազմութիւն իւր շուրջը, և այս ամենը ընել կը տայ քրիստոնեայ ազգ մի, կարծելով թէ քաջութիւն կը դործէ, կարծելով թէ առաքինութիւն կ'ընէ

Այնպիսի քրիստոնեայ, որ ոչ ողբ քանայ կը զննանի, ոչ կրօնի պարտաւորութեանց յիշատակութեամբ կը պատկառի ոչ Աստուծոյ կը վախնայ և ոչ 'ի մարդկանէ կ'ամաչէ: Իւր մեղի նպատակին հասնելու համար ամեն վատ ու գարշելի միջոցներ օրինաւոր կը համարի:

Մէկ կողմէն Յոյնք, մէկ կողմէն Լատինք, միւս կողմէն բարեխնամ Տէրութեան անհաւատարիմ պաշտօնեայք այսպէս կը ճնշեն, զմեզ առանց ելից ճանապարհ մի թողելու: Այս պէս պէտք է վարուին Տէրութեան պաշտօնեայք ազգի մի հետ, որ խոնարհ հպատակ մի է, որ միշտ ճնշուած է յօտարաց, և որ արդար ու հզօր պաշտպանութեան կարօտ է:

Եթէ Օգոստատիաո Սուլթանին հայրական գութն ու խնամքը ուժացեր է իւր թշուառ՝ բայց հաւատարիմ հը-

սրտատակաց վերայէն եւ այս կերպիւ պատժել կուզէ, սակայն յայտնի է որ սուտեց յանցանքն յայտնելու պատիժը ներդարծութիւն չունի, ո՛հ, ե ինչ է Հայուն յանցանքը. — Իւր խանարհու թիւնը, իւր հնազանդութիւնը եւ իւր օրինատրհութիւնը, որուն վարձքն է եղեր այս ամենառիւթին անարդութիւն որ առանց զէնքի ժամաբարսի մը դէմ Ս. Մանուկեան այրին բերանը դնուաւ ներ շնապատեն եւ սուրնները ժամաբար Տեսուչ վարդապետին դարձնեն, տակաւ թէ “Եթէ կարող ես վեր ել” : Զգայմունք բեր որ համբերէ . որ վայրագ սիրտ, որ վայրենի մարդ իւր ամենանուրբ զգացման այսքան վիրաւորիլը կը տեսնէ եւ անզգայ կը մնայ : Արժանաւոր տէրածութիւնը մէկ կողմէն ազգային իրաւանց բռնաբարութիւն յառաջ եկած արդար ցասած միւս կողմէն կարծես կը բռնադատէն զմարդ ամեն միջոց արդար համարիլ եւ միայն գործել : այլ առաքինութեան սգին պարկեշտութեան, երկիրդածութեան եւ բարեսիրութեան զգացումը ասանկ կը դնէ առ վայր մի այս ամենաւն եւ կը սպասէ վախճանին . . . :

ՈՐՈՒՆ ՀԱՆՍԱՆԵՔ

Երբեմն սուտերու բաղմունքեան մէջէն ճշմարտութիւնը որոշել անկարելի կը լինի, մանաւանդ երբ երկու կողմէն ալ հաւասար փաստեր կան :

Ճշմարտութիւնը այսպէս շատ անգամ շահատէրներու, մոլորներու եւ կամակորներու ձեռքով փաթցվածներու ներքեւ կամ գրուաններու տակ կը

ծածկուի, եւ փոխանակ լոյս տալու խաւար ու մտաւախդ կը տարածէ, որով հայող աչքերը ոչինչ չեն կարող տեսնել եւ ընել, բայց միայն որմեր խորխորակել, որով շատ անգամ յոնքէտս կ'անկանին նաեւ խորխորատներու մէջ :

Այս միջոցներուս Աղգին մէջ խիստ մեծ խնդիրներ կը յուզուին, Պոլսոյ Ս. Պատրիարք Հայրիկի հրաժարականը, նորա յետա կոչումը, Բարաքատիան ժողովոյ լուծուիլը, դռնափակ ընդհանուր ժողով, Արաբական տեսակ եւ այլն : Այս ամեն խնդիրները այնչափ փոխակերպան, այնքան զոյն ու կերպարանք առին, որ մարդ կը շուարի : Լրագիրք, որոց պարտքն է իրը իւր էսութեամբն ու որպիսութեամբը ներկայացնել, հազար կերպարանք կուտան . իրարու բաժը կը ստեն . մի եւ նոյն ժողովի մէջ խօսաւածները մին կերպ մի իսկ միւսը այլ կերպ կը պատմէ . թող սր եղելութիւնք այսպէս խեղաթիւրուած են, այլ եւ որ առաւել վատութիւնն է, որ քսամենքն անարդութիւն է լրագրական պաշտօնէութեան, եթէ հաւատալ արժան է, ինքնին սուտերու խաբէբայութիւններ եւս կը հնարեն ու առանց ամաչելու կը հրատարակեն . ճշմարտը խօսելով այնչափ սուտերու խաբէբայութիւն ընցինք, այնչափ անգամ լրագրաց մէկուն իբրեւ նշմարիտ աղբիւրն ուսած ու հրատարակածը միւսին տակը տեսանք որ կարծես նոյնա այլ եւս հաւատ ընծայելն քիչ քիչ անկարելի կը լինի . հրապարակափոսութեան այս վիճակը խիստ ցաւալի է եւ անպատուութիւն է ոչ միայն խրմբագրաց, այլ եւ նոյն իսկ ազգին, որ իւր բերանն համարուած թերթերը կիրք յագեցնելու համար խաբէութիւններ կ'ընեն եւ ամենքն ալ յանուն արդարութեան, իրաւանց, ճշմարտութեան

և ազգային շահու կը խօսին, իսկ հե-
ռաւոր ազգայինը շուարած ու չփո-
թած թերթը ձեռքէն վտար կը ձգէ և
զարմանօք կ'ըսէ ասանց ՈՐՈՒՆՆ չԱ-
ԻԱՏԱՆԻ :

Ա Ռ Ղ Ջ Ա Կ Ա Ն

(Հարուստի թիւն, տեւ թիւ 8)

Բ.

Իմ ազնիւ բարեկամներս, սիրուն
գուկներս, ո՞վ իմ քաղցրիկ եղբայրնե-
րըս. սիրաս ո՞րչափ կը մօրմօքի ձեր ու
զորմօքի վիճակին վերայ. չք գիտեմ ինչ
խանդաղատական անուն տամ ձեզ :
Սրտիս ցաւը և ձեր թշուառութեան
վերայ զգացած կարեկցութիւնս այն-
չափ զօրացած են, որ կարծես ինչ ալ
խօսիմ՝ չք պիտի յագենամ. ինչ անուն
ալ տամ՝ հերիք չք պիտի սեպեմ. ձեր
փրկութեան մեծ պարտքը և ծանր հո-
գը և ձեր բարօրութեան համար ու-
նեցած սատակի րազմանքս կ'ըստիսին
զիս տակաւին խօսիլ : Զձեզ խաբող
պատրուակը վերցնելով և զձեզ բռն
իսկ ձեր կերպարանօքը ցոյց տալով՝ ըզ-
ձեզ համոզելու համար հարկ է խօսիլ
գեռ եւս :

Նախորդ խօսքերս հասկացողի հա-
մար ամեն բան կը պարունակէին, բայց
որովհետեւ այնպէս կը կարծեմ որ զա-
նոնք գլխաւորապէս քիչ հասկացողներ
ալ պիտի կարգան, ուստի աւելի պար-
զել անհրաժէշտ պարտք կը համարիմ.
մանաւանդ գիտեմ, որ ձեր ինքնասի-
րութիւնը և յանձնադաստանութիւնը
իմ ասածներուս տակաւին չք համոզ-

ուեցաւ լիովին թէ՛ արդարեւ սոցչափ
աղէտներ կարող են յառաջ գալ զգա-
յական բերկրութենէ, կրամ հեշտախ-
տութենէ, ուստի պիտի փութամ ու-
րիշ օրինակներով և օրէնքներով զձեզ
համոզել, որուն եթէ հասանել յաջը
ղիմ, և եթէ դուք ալ խանարհութեամբ
և հնազանդութեամբ օգնէք այս յաջը,
զւեթեան, այն ատեն ո՞հ, անեկարա-
դրելի է իմ ուրախութիւնս և միտթա-
րութիւնս : Շնորհեցէք ինձ ո՞րդեակիք
իմ, այս միտթարութիւնը. իբրեւ շը-
նորհք, իբրեւ անգին նուէր կը խնդ-
րեմ ձեզմէ, շնորհեցէք ինձ այս իմ
ցանկալի բերկրութիւնս ու երջանկա-
ւէտ միտթարութիւնս :

— Բայց ի՞նչ կ'ըսեմ. միթէ ինձ միայն
շնորհած պիտի լինիք :

— Ո՛չ, այլ նաեւ բոլոր զձեզ տեսնող
և ձեր ընկերութիւնը վայելող և ձեզի
պէտք ունեցող մարդկան. ձեր անձին՝
ձեր ծնողաց, գերդաստանին, բոլոր բա-
րեկամաց, ամբողջ ազգին և նաեւ բո-
վանդակ մարդկու թեան շնորհած պի-
տի լինիք, քանզի նորա անդամն էք :
Այն ատեն՝ ձեր այժմեան բուռն ե-
ռանդեամբ որոնած և ձեռք չք ձգած
երջանկութիւնը և խաղաղութիւնը ձեր
շուրջը սրատած պիտի տեսնէք. այնու-
հետեւ կեանքը լուր սահմանին և իւր
օրինաց մէջ վայելելով՝ պիտի զգայք
նորա մեծ պիտանութիւնն ու անպա-
տեմ քաղցրութիւնը. այն ատեն հա-
ճայից չափը պիտի ճանչնաք, այն չափը
միայն պիտի վայելէք, որ բնական է,
որ օրինաւոր է և որ օգտակար է. և
այնչափով դո՛հ պիտի լինիք առանց ա-
ւելորդին, ապօրինին և անբնականին
ցանկանալով միշտ կարօտ, անյադ և
ոգեսպառ մնալու. առանց ամենայն
զօրութեամբ երջանկութեան ետեւէն
վտղելու և շարունակ անկէ հեռանա-
լու. այլ զայն ձեր մօտը, բուն իսկ ձեր

մէջը տւ. անկողով պիտի վայելէք ու բերկ-
րիք : Սակայն այս զմայելի վախճանին,
այս համեստ ու երջանկառիթ բերկ-
րանոց հասնելու համար ինչպէս ըսինք,
ձեր կողմէն ալ ջանք պէտք է, պարտա-
ւոր էք հասկանալ այս խօսքերու ոգին,
հնազանդիլ ցոյց տրուած կանոններուն
և ձեր կամոց ու կրից յաղթելու հա-
մար ամեն արիական ջանք չը խնայել :
Եղանակներ միայն թէ դուք և թէ ես
մեր աշխատութեանց պտուղը վայելի-
լով կը մխիթարուիմք :

Կը յիշէք դուք անշուշտ առաջին
յօդուածով խօսածս թէ՛ «Բնութիւնը
Ստուածուստ անտի ընդունած օ-
րէնք ունի» : Այո՛, ամեն արարած սա-
մանի մի մէջ փակուած են, և այնտեղն է
միայն իրենց ապահովութիւնը, այն օ-
րէնքն ու սահմանէն դուրս բխբաւոր
փոփոխութիւն իրենց դարանակալ են որք
միշտ կը յաճողին զիրենք որոգայթի մէջ
ձգել : Սորա ապացոյց քանի մի պարզ
օրինակներ պիտի տամ ձեզ . մոիկ ըրէք :

Ծառ մի, բոյս մի երբ որ իրեն յար-
մար պէտք եղած անունդէն և տճման
հիւթերէն զրկուի, կը թռչնի կը թա-
ռամի և վերջապէս կը չորանայ . նոյն
պէս եթէ տրագ ածեցնելու և չափէ
դուրս անուշտնելու համար բռնական
միջոցներ գործածուին, այսինքն չափա-
ղանց ջերմութիւն կամ պարարտու-
թիւն տրուի, շուտ կը սնանի տրագ
կ'աճի, շուտով պտուղ տալէ կը դա-
դարի և ինքը կը չորանայ . եթէ տասը
տարի պիտի տեւէր, հինգ կամ վեց
տարի կը տեւէ . քանզի սահմանէն
դուրս ելած է . ուստի իրաւամբ ըս-
ուած է սա առածը թէ՛ «Հանգարտ
գացողը առողջ կ'երթայ, առողջ գը-
նացողը միշտ կ'երթայ» :

Ուրիշ օրինակ . Զուկը օրէնք ունի
որ ջրին մէջ ապրի . ջրէն դուրս ելա-
ծին պէս չապրիր . նոյնպէս կենդանին

օգէն գրկուածին պէս ապրելէ կը դա-
դարի : Ասոնք դարձեալ իրենց սնանկ-
լու և ապրելու ընթացքին մէջ շատ
մի կարգեր ու կանոններ ունին, զորս
անբան և անզգայ արարածք հարկաւ
կը կատարեն, որոց վերայ այս տեղ ման-
րամասն խօսիլ աւելորդ է առ այժմ,
ջանայէք որ կատարեալ ուսմամբ զա-
նոնք սովորիք և իմաստասիրութեամբ
ձեր կեանքը կանոնաւորէք :

Որդեակք իմ, աւելի պարզ օրինակ
մի տամ : Այն խաղաղիկները որով դուք
կը դասնուք շինուած են, որ դուք եր-
բեմն անոնցմով ձեր ձանձրութիւնը
փարատէք : Բայց դուք զանոնք լաւ
գործածելով երկար առեն վայելելու
տեղ՝ վայրկենական հաճոյց համար ե-
թէ քարէ քար զարնէք, կը կոտրին և
դուք զանոնք երկար առեն վայելելու
հաճոյքէն կը զրկուիք . ասանկ պ ձեր
կեանքը : Եթէ ձեր կարողութիւնները
և կիրքերը բնութեան և բանականու-
թեան օրէնքներուն համեմատ չը գոր-
ծածէք, անշուշտ պիտի կորսնցնէք :

Նոր հանդերձնիդ եթէ մաքրու-
թեամբ և զգուշութեամբ գործածէք
ու պահպանէք, երկար առեն նոր հան-
դերձ կը վայելէք և ձեր մարմինը լաւ
կը պաշտպանուի . բայց եթէ անզգոյշ
գտնուիք և մաքրութեան հոգ չը տա-
նիք, կը պատուի ու կ'աղոտուի, որով ձեր
առողջութիւնը կը վնասուի եւ դուք
գձուձ ու կեղտոտ ջրջելով՝ անարգ ու
զգուշի կը լինիք ամենուին . իսկ եթէ
շարունակ նոր հանդերձ չինել ուղէք,
ծախքը կը շատնայ, զանոնք հոգալու
համար տառապանքները կը մեծնան,
դրամնիդ բոլորովին զուր տեղը վատ-
նած պիտի լինիք և շուաղ պիտի հա-
մարուիք :

Զեռքերնիդ գտնուած դասագիրքը,
թուղթը, գրիչը, կաղամարը և ուրիշ
պիտոյք եթէ օրինաւոր և պէտք ե-

ղածին պէս գործածէք, անոնք երկար
ատեն կը տեսնեն. թէ դուք և թէ ձեր
պատճառաւ ուրիշները օգուտ կը բա-
ղէք և թէ շուտ հինալով նորոգելու
համար աւելորդ ծախքեր ընելու փա-
սին չէք հանդիպիր: Ահա ասանկ են
իրենց կեանքը լաւ պահողները, որ ա-
ռողջութիւնը գտնելու համար աւե-
լորդ հոգերէ և ծախքերէ ազատ կը լի-
նին: Քայց եթէ դուք անկրթութեամբ
եւ տղայական յիմարութեամբ ձեզ
յանձնուած բաները չարաչար գործա-
ծէք, անոնք ձեզ համար անօգուտ կը
լինին, այլոց վրէժներ, և դուք զձեզ խնա-
մաղներուն և ձեր ծնողաց վերայ աւե-
որդ ծախքերու դուռ կը բանաք, որ
փոստ լինելէ զատ մեղք ալ է: Այսպէս
ալ եթէ ձեր առողջութիւնը լաւ չը պահ-
պանէք, ձեզ տրուած խրատներն ու հը-
րամանները մոռնի չընէք, այն ատեն ձեր
առողջութիւնը կը կորուսանէք. և զայն
նորէն ձեռք ձգելու համար հազար վը-
նաններու կ'ենթարկիք. այնու ամե-
նայնիւ առաջին առողջութիւնը միշտ
կորսուած պիտի լինի, ինչպէս կորսը-
ւած կը լինի նորոգուած հանգերձին
կամ գրքին նորութիւնը և գեղեցկու-
թիւնը:

Ինչու համար հացը, կամ ուրիշ
ամուր բան մի չի ծամած կուլ չէք ստոր,
վասն զի թէ ձեր կոկորդը կը քերթէ
կը վիրաւորէ և թէ ձեր ստամոքսին
վերայ ծանրանալով՝ զայն կը հոգնեցնէ
և ուրիշ զանազան հիւանդութիւններ
կ'առթէ:

Ահա այս ամեն պարզ ու դիւրի-
մաց օրինակներէն կ'երեւի որ ամեն
բան երկարատեւ, լաւ եւ օգտակար
լինելու համար կարգ ու կանոն ունին.
առանց կարգի ու կանոնի դիւրեղձա-
նելի, փոստակար և գէշ կը լինին:

— Եւ միթէ ձեր սնունդն ու ածուր-
կամ ձեր աշխիւր օգտակար, բարի և

առողջ լինելու համար կանոն և օրէնք
չունի. միթէ ձեր անձնիշխանութեան
վերայ հպարտացած կուգէք որ զայն
իշտին գործածելով հանդերձ լաւ լի-
նիք:

— Ո՛չ, սիրուն որդեակք. ո՛չ, այդ բը-
նութեան օրինաց հակառակ է, այդ-
պէս չէ սահմանած Աստուած. ձեր
անձնիշխանութիւնը այն ատեն պիտի
յայտնէք կամ գործադրած պիտի լի-
նիք. երբ որ վատ, անպիտան և անօ-
գուտ բաները մերժելու և ձեր հա-
ծոյցից ու կրից յաղթելու քաջութիւնն
ունենաք. ապա թէ ոչ ձեր անձնիշ-
խանութիւնը եթէ ուղղաձնուդ պէս
գործադրէք, չուղաձնուդ պէս ալ նո-
րա հետեւանքը չարաչար պիտի կրէք:

Քանզի ձեր կեանքն ալ օրէնքներ
ունի և առանց այն օրէնքներուն միշտ
վրանգի մէջ էք. պէտք է խիստ զգու-
շաւոր լինիք, պէտք է այդ օրէնքները
սովորելու ամեն փոյթ, ջանք և աշխո-
տութիւն չը խնայէք. այդ օրէնքները
չը դիտնալէն է որ ձեր առողջութիւնը
կը խանգարի և երջանկութիւնը թըշ-
ուառութեան կը փոխուի, Աստուծոյ
օրինաց դէմ մեղանշելէն է որ ապրե-
լու համար շարունակ բժշկի կարօտ կը
լինիք. Սիրաբայ ըսածին պէս, թէ «Իւր
Սրարչին առջեւ մեղանշողը բժշկաց
ձեռքը կ'անկանի»:

Այս տեղ պիտի ստիպուիմ ձեր
անողեան նկատմամբ ձեր մէջ կատար-
ուած մէկ քանի օրէնքներուն վերայ
խիստ կարճ կերպիւ մը խօսիլ. որպէս
զի դէթ անով կարողանամ հասկա-
ցնել ձեզ, թէ ձեր առողջութիւնն ու
երջանկութիւնը ձեր ձեռքն է և ձեր
կիրքերը սանձելով՝ բանական ու բա-
րոյական օրինաց հնազանդեցնելով պի-
տի կրնաք ստանալ:

Գ.

Պէտք է գիտնաք, որ մեր սնունդն ու կենաց պահպանութիւնը ազէն ջրէն և կերակուրէն է. ուստի ասոնց պարզութեանը, չափին, ու մաքրութեան համեմատ առողջ կը լինի մեր կեանքը: Բայց նայեցէք մեր բարերար Արարչին ստեղծմատ կարողութեան, և տեսէք թէ այս սնունդը մեր մէջ ինչ դարմանալի օրէնքներով կը կատարուին:

Օգը շնչափողէն ներս մտնելով կ'երթայ թոքոց մէջ կըզտուի, ապականուած անխածինը դուրս կ'ելնէ և հոն գտնուած շնչերակներուն միջոցաւ թրթուածին ըստած մասը կը ծաւալի, արիւնը կը զովայնէ և իւր կենդանական ջրութեամբը կը կազդուրէ և կը սընուցանէ բոլոր մարմինը: Օգը երկարատեւ գոցուած մնացած տեղ մի կամ շատ հոտեր գտնուած տեղերու մէջ օգոյն անխածին մասը շատ կը գտնուի. սորա համար այսպիսի տեղեր մնալ կամ ննջել խիստ վնասակար է. քանզի ապականուած և մեղի սնունդ չը տուող օգը շնչելով մեր կեանքը կը վտանգուի և մինչեւ իսկ մահ կը պատճառէ: Այսպէս ալ ջուրը և ուտելիները:

Մեր բնութիւնը իւր մէջ ընդունած սննդական նիւթերը ծաղկելով, հալելով և մարսելով ներքին զանազան հիւթերու կը փոխէ, որոց ոմանք բոլոր մեղ կը սնուցանեն և կեանք կը տան, ոմանք մեր առողջութիւնը կը պահպանեն և չեն թողուր որ արտաքին ազդեցութենէն դիւրաւ վնասուինք, և ոմանք ալ որ մեղ համար աւելորդ են, դուրս կ'ելնեն:

Ազնիւ որդեակք, դուք կը կարծէք որ կերակուրը անմիջապէս ձեր փորը կ'իջնայ, կամ թերեւս բնաւ չէք գիտէր թէ ինչ մեծ դործողութիւններ կը

կատարուին ձեր ներքին կողմը՝ մինչեւ որ այն կերակուրները ձեզի սնունդ տան. և այս չը գիտնալով է որ դուք խիստ մեծ վնասներու տակ կ'անկանիք:

Կ'ըսուի որ կ'երթայ նախ ձեր ըստամոքսին մէջ, այն տեղ ցատուի պահուած կծու հիւթի մը և տաքութեան միջոցաւ կեփի և կը մանրի և այսպէս կը կատարուի առ ողջն անգամ մարսելու գործողութիւնը: (Բայց հարկ կը համարեմ ըսել ձեզ, որ կերակուրը տկաւներով որչափ ողջ կ'մանրէք, այնչոփ ալ շուտով և դիւրաւ կը կատարուի մարսողութեան այս գործողութիւնը, և դուք լաւ սնունդ կ'առնուք. իսկ թէ որ հոգ չընէք և խոշոր ծամելով կուլ տաք, ձեր ստամոքսը մարսելու համար մեծ աշխատութիւն կը կրէ կը հոգնի, կը տկարանայ, և լաւ չի կրնայ ըսելով մարսել՝ ձեզի սնունդ չը տար, այս պատճառաւ ալ շատ հիւանդութիւններ յառաջ կու գան):

Այս ստամոքսին մէջ լաւ մարսուած կերակուրը կը թափի ուրիշ ամանի կամ աղիքի մէջ, ուր տեղ մաղձային և ուրիշ տեսակ հիւթով մը ալ աւելի կը հալի և նորէն կը մարսուի, այն տեղ ալ ուրիշ տեսակ (մամայ) ըստած հեղուկի մը կը փոխուի. բայց դեռ ասով ալ չի բացուի: Այս տեղ այս սննդաբոլոր նիւթին ամ'նանուրը ոգեղէն մասերը ներքին ջերմութեամբ կը ցնդին կը ազան ու մանրիկ ճակատիկներէն մըտնելով կը տարածուին բոլոր մարմնայն մէջ: Այս (մամայ) ըստած հիւթին աւելի յստակ մասը երկու երակներու միջոցաւ կ'երթայ դէպ ի լեարդը եւ այլ և այլ ճանապարհներով կ'անակի ոսկորէն կ'անցնի և գաղանի ճանապարհներէ սողալով ուրիշ երակներու մէջ կը հասնի եւ արեան հետ կը խառնուի: Իսկ այն աւելորդ մասերը որ մեր կենաց համար պիտանութիւն չու-

նին, որ մեր կերածին ու խմածին ան մաքուր մատուցին ու դիրտերն են, ա- սոնք ալ աղիքներուն մէջէն անցնելով դուրս կ'ելնեն:

Արիւնին հետ խառնուած մամու- ցային հիւթը բոլոր մարմնոյն երակնե- րուն, ջեղերուն, ներդերուն կամ նուրբ մազմզուքներուն մէջէն կը շրջի ըղեղը և բոլոր զգայարանքն ու մարմինը կը անուշանէ և կը զօրացնէ, և այս շրջա- նառութեան մէջ ինքը վերստին կ'եփի և ալ աւելի կը զտուի ու անդեան հա- մար պէտք չեղած աւելորդները, դիր- տերը և հում մասերը կը թողու այն պիտի տեղեր, որոց մէջ կրնան հալիլ և սահմանուած ճանապարհով դուրս ձգուիլ: Ինչպէս, լեարդին մէջ աւե- լորդ մազձը կը թողու, զորն որ մաղ- ձին պարկն ընդունելով աղեաց մէջ կը թափէ, որպէս զի նորէն ուրիշ մամա- ցի հետ խառնուելով զայն հալեցնէ և լուծէ, և անոր հետ երակներուն մէջ շրջելով անուշանէ, այս մազձը նաեւ ա- ղիքները դրդելով կ'ըստիպէ որ աւե- լորդները դուրս տայ:

Աւիչկ ըսուած հիւթը իրեն սեպ- հական ամաններուն մէջ կը թողու, ուր կը զտուի ու կը պահուի արեան ցամաքութիւնը դրջելու եւ խոնա- պահելու համար, այս ամաններուն ծայրերը մարմնոյ մորթին հետ հաղոր- դուած են, որպէս զի խիստ աւելցած ատեն աւելորդ աւիչկը մորթին ծակ- տիկներէն դուրս տան և ահա այս է քրտնելը: Այս աւիչկեան անօթնե- րուն առողջ, անարգել, և ջրով լեցուն լինելէն է մանկանց սրտարտութիւնը և անոնց դիմաց սքանչելի դեղեցիու- թիւնը: Բայց օրէ օր հասակն աճե- լով մանուանդ կրից հետեւելով այն երակները կը թաշին կը ցամաքին որով երեսնին կը թառամի ու կը խոր- շուի: Այս աւիչկին աւելորդն ու դիր-

տըն ալ տողուն (պալլամ) կը լինի և դուրս կը ձգուի:

Երկամանց մէջ ալ մամաքը զանա- ղան հում և թանձր հիւթեր կը թո- ղու, ուր միզի կը փոխուին եւ իրենց սեփհական ամանին մէջ պահուելով պէտք եղած ատեն դուրս կ'ելնեն, և որովհետեւ մէզը արեան երակներէն զտուելով եկած է, ասոր համար է որ բոլորները միզին որպիսութենէն աւե- լի լու կը ճանձնան արեան վիճակը և մարդուս ներքին տկարութեան աստի- ճանը:

Ահա մամաքը այսպէս զանազան ե- ղանակներով զանազան տեղեր նորէն նորէն զտուելով ջրերուն, ուղեղին և բովանդակ մարմնոյն մէջ կը շրջի և ա- մենաբարակ երակներու և ներդերու միջոցաւ կըստի որ մարմնոյ բոլոր կող- մերը եւ իւր սաստիկ նրբութեամբը անոր ամեն մասուքներուն մէջ կը մտ- նէ կը զօրացնէ կը անուշանէ եւ կեն- դանութիւն կը տայ:

Այս նուրբ և մաքուր արիւնը կամ ոգեղէն հիւթը ջրերուն և երակներուն մէջէն ուրիշ անօթի մը մէջ մտնելով կը կաղմուի բուն կենդանական ոգին, այն աղին, ամբողջ և նուրբ հիւթը, այն բոլոր անձին կենդանական մասը որ ամենագուտ ոգիքն և մաքուր ծուծն է, որ խիստ սխտանի է թէ մեր կեն- դանութեան և առողջութեան համար և թէ Աստուծոյ ու բնութեան սրբա- դան օրէնքով աճելու և բազմանալու համար:

Այս ամենամաքուր հիւթը հեղա- շրջած արիւն է, սա սկսած է երեւա- կայութենէն, հաղորդակից է ըղեղին հետեւաբար և բովանդակի ջրերուն, այս պատուական և խիստ զգուշութե- կարօտ կենդանի եւ ոգեղէն հիւթը պէտք է մարմնոյն մէջ մնալով հասուն- նայ եւ ամբողջանայ իւր կատարելու-

Թիւնն ստանալու համար :

Բայց բըջատահաւթիւնը և ցանկա-
կան կիրքը դայն չի թողուր ձեր մար-
մնոյն մէջ այլ կը վատնէ . ասկէ որչափ
բան պակսի , այնչափ բան կը պակսի
ձեր կեանքէն . ձեր փափուկ հասակին
աճման կարգը խոնգարելով անկանոն
կերպիւ կ'աճի ձեր մարմինը . ժամանա-
կէ յառաջ կը չորանայ կը ցամաքի ,
և դեռ առուգութիւն չի վայելած ,
տակաւին այրական վստիճութիւնը չը
տեսած ձերութեան հիւժումը վերայ
կը հասնի :

Հիմա , սիրուն որդեակք իմ , տե-
սաք թէ ձեր մարմնայ սնունդը ինչպէս
կը կառարի . բայց ինչպէս յառաջ լսի,
դարձեալ հարկ կը համարիմ ըսել , որ
դուք անպատճառ պէտք էք ձեր ըն-
դունած կերակուրը ակաւներով լաւ
ծամել . քանզի օրէնք է բնութեան , որ
ստամոքսը ակաւի գործ չը տեսնար ,
խոշոր կերակուրները ստամոքսը կը
հոգնեցնեն և լաւ մարսողութիւն չը
լինելով հում և անլուծանելի կը մնան .
նոցա միջի սննդական մասը լաւ չը ո-
րոշուիր եւ պէտք եղածին չափ զձեզ
չը անուշանէր , հետեւաբար դուք կը
մնաք նիհար , անզօր , ստամոքսիդ տը-
կար . ջիւերնիդ թող ակոսնիդ փտած
և պառաւի պէս թափած , յորմէ ամեն
տեսակ փնասներ և հիւանդութիւնը
յառաջ կրնան գալ . Այսպէս կը լինի
նաեւ երբ դուք ագահութեամբ կու-
տէք եւ ստամոքսիդ շատ կը ծանրա-
ցրնէք :

Նոյնպէս օրէնք է բնութեան , որ
կերակուրն ուտելէն անմիջապէս վեր-
ջը չը պառկիք , այլ քիչ մի հանգստա-
նայք . քիչ մի շարժումներ ընէք , մին-
չեւ կերակուրն հալի . խի երբ դուք
այս զգուշութիւնը չէք ընէր , գիշերն
անհանգիստ կը լինիք . ծանր եւ դժ-
ուարաւ կը կատարուի մարսողութիւ-

նը քնելնիդ անկանոն կը լինի . ուստի
ուր խոսնաշփոթ երազներով կը տագ-
նապիք , երեւակայութիւննիդ կը խան-
գարի , և ուրիշ շատ փնասներ յառաջ
կը գան : Ասոնց նման դեռ ուրիշ շատ
բաններ կան , որ երբ դուք կարգին ու-
կանունին համեմատ չէք շարժիր ան-
պտտճառ քիչ կամ շատ փնասներ կը
կրէք . Ես հիմա այս տեղ անոնց ամենքն
ու չեմ կորող խօսիլ . դուք բարի եւ
օգտակար խորասներու հնազանդիլ
սովորելով եւ ձեր ծնողաց ու խնամա-
կալաց անսալով այն ամեն փնասներէն
ու կրնաք զգուշանալ : Ես այս չափը
լսի միայն որ վերջէն ըսելիքներս լաւ
հասկանայք . ուստի թողով որ դուք
հետզհետէ ուսման եւ բարեկրթու-
թեան մէջ յառաջ երթալով ձեր կաղ-
մութեան , սննդեան և աճման վերայ
կատարեալ գիտութիւն ստանայք , ես
կը դառնամ մեր խնդրոյն , տեսնելու
համար թէ արդեօք մեր կիրքերն ու
այսնիսի փնասներ կրնան սրտոճառել .
ձեր այժմեան սովորելու ամենագլխա-
ւոր բանն այս է . եթէ այս չի սովորիք
եւ ձեր այս հասակին մէջ ձեր ամեն
կիրքերն ու ներքին շարժութիւնները
չը զսպէք ու պատշաճին և օրինաւորին
չի սովորեցնէք խիստ դժուարին և գրե-
թէ անհնարին կը լինի վերջը անոնցմէ
ագատիլ . այն ձեր ամեն մէկ կիրքերն
մէկ մէկ բռնաւորներ կը լինին և զձեզ
չարաչար կը տանջեն :

(Երրորդ անգամ)

ՈՉ ՈՒՔ ՎՆԱՍԻ, ԵՒԷ ՈՉ ՅԻՒՐԱՄԷ:

Մարդկութեան վրայ երբ ուշադիր ակնարկ մը ձգես, ինչ կը տեսնես. — Այրիւ իրարու հակառակ տեսիլներ, երկու տարբեր պատկերներ, երկու ներհակ կացութիւններ. զուարթ երեսներ որք կը ծիծաղին, տրտում դէմքեր որք կը տիրին, ուրախ սրտեր որք կը զգոսնուին ու վշտահար ու գիւք որք կը տառապին, պայծառ աչքեր որք կը շողշողին և մութ աչքեր որք կարտասուեն, և այնպէս իրարու հակառակ շատ մը հակապատկերներ, որք մարդկութեան երկու հակառակ կողմերը կը ներկայեն մեզ, երջանկութիւն որ բարութեան ծնունդն է և թշուառութիւն՝ որ չարութեան վիժածն է :

Վշտարհիս սկիզբէն մինչև ցայսօր շատ քնքեր եղած են և կը լինին մարդկութիւնը երջանկացնելու համար. շատ մեծ մարդիկ զբաղած են այն խնդրոյն, շատ հոգիներ համակուած են այս խորհրդով. շատ միաբեր հոգնած են այս մտածմամբ եւ շատ անձեր նուիրուած են այս մեծ և կարեւոր գործոյն, բայց ցաւ ի սիրտ կը տեսնեմք որ ոչ մէկ ժամանակ պակասած չէ թշուառութիւնը մարդոց մեջէն. այլ և այլ միջոցներով և զանազան ձևերու տակ նա միշտ ծանրացած է մարդկութեան վրայ և միշտ տառապեցուցած է զայն իւր անողորմ ճիրաններուն տակ, այս մասին տարակոյս չը կայ. անցելոյն համար կը վիայէ պատմութիւնը և ներկայս արդէն ինքն է իւր վիայն, Վսիկց բնականաբար յառաջ կուգայ սոյն հարցումն, թէ երբ պիտի ըլլայ մարդկոյն ազգի թշուառութեան վերջ և թէ, արդեօք մարդկութիւնը միայն

տառապելով համար ստեղծուած է : Ի՞նչ երբեք, եթէ այդպէս համոզուինք մեծ սխալ մը ըրած կըլլամք, թիւր գաղափար մը կուեննամք մեր արարչին վրայ և վերջապէս զՎստուած ամբաստանած կըլլամք անիրաւաբար : Քանզի Վստուած ինքն ամենաբարի լինելով, ամենայն ինչ բարի և բարութեան համար ստեղծած է « Իւր և տես Վստուած զի բարի է » . նա ըստ ստեղծած է նոյնպէս զմարդն ոչ եթէ տառապելու, այլ երջանկանալու, այլ փառաւորուելու, այլ վայելելու և բարեբաւտ ըլլալու համար : Իսկ մարդիկներէն շատերն, որ փոխանակ երջանկանալու թշուառութեան բաժակին մըրը կը քամեն այսօր, պատճառն ոչ թէ նախասահմանութիւն, այլ նոյն ինքն մարդն է : Իրաւ է որ երբեմն անյաջող դէպքեր կընկճեն զմարդ եւ կը տառապեցունեն անոր նիւթականը, սակայն ընդհանրապէս մարդիկ իրենք կըլլան ուղղակի իրենց թշուառութեան պատճառ և կը տառապեցունեն իրենց մարմնոյն հետ նաեւ հոգին, և ինչով. — Շատ նըւատ միջոցներով, յախուռն կրիւք, ակարամտութեամբ և թուլամորթութեամբ, և ահա աշխարհի թշուառութեանց մէջ ամենամեծն է այս կամաւոր թշուառութիւնը և թշուառագոյնն է կամաւոր թշուառն. բացարձակապէս ինքն իւր անողորմ դահլիճն լինելուն պատճառաւ : Թշուառագոյն է այս այն մարդը, որոյ կամքն իւր կրից թերադրութեանց յաղթելու անգոր է, որոյ բանն կը տկարանայ առնանութեան առջև և որոյ հոգին կը նուաստանայ վայրասարս հաճոյից առջև. և ահա այս է որ կը խոնարհեցնէ զմարդ իւր վեհափառութենէն թշուառութեան մինչև այն յեափն աստիճանը որ նուաստութիւն կ'ա-

նուանուի և որ անբանութեան հաւատար է :

Նահանգաբար մենք միայն ըստ նիւթականին կը գատենք , տեսականը մեզ անծանօթ է . մենք մարմինը կը տեսնենք շքեղ կամ գծուծ , բայց հոգին մեզ անթափանցելի է . մենք կերպարանը կը տեսնեմք տխուր կամ զուարթ , բայց սիրտն մեզ մութ է . ահա ասոր համար շատ անգամ ոխալ կըլլայ մեր զատողութիւնը . մենք կը տեսնենք աղքատ մը կը կարծենք որ թշուառ է , կը տեսնենք հարուստ մը , կը կարծենք որ բարեբախդ է , բայց սխալ կարծիք և թիւր հետեւութիւն արտաքին դատման . քանզի շատ անգամ կը պատահի ասոր հակառակը . գուցէ աղքատին հոգւոյ պայծառութիւնը հարուստին արտաքին փողփողումէն խիստ վճիռ է . և մեծատան ներքին վիշտը անանկին արտաքին թշուառութենէն տեւիցյաւալի է . և այս հակադարձ պատկերներն ստեպ տեղի կուենան անխորհիւ մէջ :

Աղքատութիւնն իսկական թշուառութիւն մը չը համարուիր , այլ միայն զրկում մը աշխարհիս վայելչութենէն առանց Աստուծոյ աչքէն իյնալու : Նոսե պէտք չէ բնաւ թշուառ համարել այն մարդն՝ որ դիպաց անյաջողութեամբ կամ ի ծնէ խեղճութեան վիճակած է , քանզի նա անողոր իողճի դառն տանջանքներէն ազատ ըլլալէ զատ՝ իւր մէջ միտթարութիւն մը եւս ունի որ զայն կ'ըստփօթէ , այս է այն հաւատքն՝ որ մարդուս հոգին Աստուծոյ հետ կը կապէ , (Կամք Տեառն օրհնեալ եղիցի ըսելով) :

Չը համարուիր բնաւ թշուառ այն հարստահարեալն որ իւր արդար իրաւանց պաշտպանութեան համար իւր բոլոր կարողութիւնը թափելէն զինի

առանց նուաստութեան տեղի կուտայ զօրութեան առաւելութեան առջեւ , համբարատարողով դիտելով արդար զատաւորին իրաւորութեան անուշառ եղանակը :

Թշուառ չեմք համարիր այն աղքատն , որ իւր բոլոր կարողութեամբ փորձութեանց դէմ մաքառելով , իւր զօրութիւնը սպառելէն վկնի կ'ըստխորհի գլուխ խանարհեցնել դիպուածոյ , քիչձեալ արիւթութեամբ , բայց վեհ հոգւով և առաքինի սրտով : Ապա ուրեմն ո՞րն է իսկական թշուառըն . — Ա՛յն է միայն զոր վերն յիշեցինք : Ա՛րդ ժը՝ որուն կառավար եղող բանն տեղի առած է անասնական կրկցյալ խուռն յորդմանց , որոյ հոգին աստուածաւալիս իւր բարձր վեհութենէն իյնալով ընկճած է վատ կրկց աղետալի ազդեցութեան տակ , ունելով անմիջապէս իրեն կից անողոր դատաւոր մը , չարատանջ խիղճն . որ վայրկեանէ վայրկեան կը կրկնապատկէ թշուառականին տագնապը , ի յուշածելով նորա միշտ ինտիմատիւն իւր ցած սարկութիւնը եւ ցաւալի հետքեր ձգող ամօթալի արարմունքը : Ի՛նքէ և ասկից աւելի լինչ թշուառութիւն կրնայ ըլլալ երբ մարդ մը , գերապոյն արարչէ մը ստեղծեալ , բարձր նպատակի մը սահմանեալ , վըսեմ կոչման մը հրաւիրեալ և այս աւմեն փարելի փառաց հասնելու համար գերապոյն ձրիւք զարդարեալ մարդն , թողլով այն ամեն քաղցր բարութիւնները յորս զինքը կը հրաւիրեն իւր կոչումն՝ ու պարտաւորութիւնը . մօռանալով իւր Աստուածանման վեհութիւնը և առ ոտն կոխելով այն ամեն բարեմասնութիւնները որով զարդարուած է . կ'իջնայ կը խուսարհի կը նուաստանայ և կը սողայ իրբեւ սարուկ ցած եւ ոլորմելի . կա

պեալ կաշկանդեալ և ընդարմացեալ, յանյագ յափրութիւնս գարշութեց, թշուառականն տմենեկն չէ տէր և տեղեակ ոչ իւր արարմանց, ոչ իւր նպատակաց, ոչ իւր ընթացից եւ ոչ իւր փափաքներուն. խիղճն կը նմանի նաւու բեկորի մը որ անհուն ովկիա նոսին մէջ մրմնեալ և կատաղի ալեաց մատնուած՝ կը մղուի միշտ աւելի այն կողմը ուր սաստկագոյն կը բշեն զայն ալեաց կատաղութիւնը. սակայն գուցէ այս բեկորը ծովէն դուրս ելնէ, բայց կրից ալեաց մատնուողը թերեւս չը կրնայ վերջապէս ելք գտնել:

Ընկ, քանի՞ դժբաղդ է այսպիսի մարդու մը կեանքը, քանի՞ ողբալի նորա թշուառ կացութիւնը. և սրչափ դառն է արդեօք նորա կրած տանջանքներն նոյն իսկ իւր խղճէն, որ աւնալաւ է և անողբքելի իւր պաշտօնին մէջ. միշտ կը յանգիմանէ և միշտ կը պատժէ: Արանի՛ թէ միայն սասնք ըլլային, կան ասոնց հետ ուրիշ տառապանքներ եւս. անդադար արտաքին երկիւղներ, որք անգղի պէս սիրտը կը կրճեն. միշտ կ'ստիպամք. միշտ անստուգութիւն. երկիւղ անպատուութեան. երկիւղ ի մարդկանէ. երկիւղ Աստուծոյ, վերջապէս ոչ կեանք, այլ տանջանք, այլ հուր, այլ դժոխք երկրաւոր, որ անգութ է քան զամենայն տանջանա մարդահնար:

Ով յիմարութեան մարդոյն, գերութիւնը՝ որ ամենադառն վիճակ մը է աշխարհիս մէջ, որոյ լոկ անունը սարսուռ կ'ազդէ մարդոյն և զոր հանրութիւնն իբրեւ մահու եւ կենաց խնդիր նկատողութեան առնելով, զայն ջնջելու համար ահագին բանական երկազմեց, մեծ պատրաստութիւնք տեսնուեցան, թնթանութիւնք դուռացին, մարդկային արեան վտակներ խաղա-

ցին և վերջապէս մոտամբ մի ջնջուեցաւ մարդկութեան ճակտէն այս աւարդութեան կնիքը, բայց ինչ զարմանք, ահա ազատ և անձնիշխան մարդն, սոյն արեամբ ջնջուած ստրկութեան սխերիմ թշնամին, իւր կրից ստրուկ կրղայ:

Ընկ երջանկութեան սահմանուած մարդն, այսպէս ողբալի սխալմամբ մը իյնաղովն ծայրայեղ թշուառութեանէ վհին անդունդը. կամակորու թր կրտանջէ ստեպ ինքզինքը՝ չուղելով յատրնկալ. միշտ կը տանջուի իւր կարծեցեալ վայելու մներովն և կը խորասուզի գեպ ի յաւսահատութիւն ուսկից անդին է մահ մարմնոյ և յաւիտենական թշուառութիւն հոգւոյ:

Ընկ այս է կամաւոր թշուառութեան՝ դառնութեան բաժակին վերջին մրուրը, զոր մարդն անգթաբար անձամբ անձին կը մատակարարէ ինքն իրմէն մնառութեամբ, առանց ուրիշի միջամտութեան:

Ս. Գեորգ Զահանկան
Եղիսացի:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՆԱՆԾ

(Հարունակութիւն, տես թիւ 8.)

Այս երջանիկ ժամանակ շատ շուտ անցաւ իմ աղջիկն՝ հ'հարցնես թէ ինչու աչքէդ արտասուք կը թափի, այն պիտի վաղէ, ղի մեր թշուառութեան առաջին սլառճառ մենք եմք կանայքս, ղի մեր նախամայրը այնպէս մէկ կերա-

կուր մը կերտու որուն դառնութիւնը մինչև աշխարհիս վերջին մարդուն բեր նին համ տուաւ . գիտեմ պիտի հարցնես աղջիկս, թէ ի՞նչ էր այն կերտուր, և ի՞նչ տնոր դառնութիւն, լուրով պիտի պատմեմ, որպէս զի դու աղջիկս սիրելի օրիորդս որքան հնարէ պատուիրանապահ ըլլաս . մէկ պատուիրանազանցութիւն մերանմահութեան վրայ մահ բերաւ, մեր երջանկութեան տեղ թշուառութիւն դրաւ . երեւակայէ աղջիկս այսօր մեր այս տան մէջ ամեն բան ունինք, ու բանի մը կարօտ չենք, հայրդ կամ ես բեզի բռնինք այս ամեն բուկդ է կարող ես ամենն ալ ուղածիդ պէս ընել, բայց այս մէկ ծառին մի մօտիկնար, անիկայ պիտի պահենք մէկ նշանաւոր օր մը ՚ի միատին կը վայելենք, դու իմ և հօրդ այն պատուէրին հակառակ այն ծառին պատուը ուտես, հայրդ զայրանայ անոր համար ու դու պնդես թէ ես չը կերայ այսպէս եղաւ ու այն պէս, այս պատ ՚ի պատ պատասխանիդ ու այն ծառին մօտիկնալուդ եւ մեր պատուէր կտորելուդ փոխարէն հայրդ բեզի այս տունէն արտաքսէր . ու դուրս ապուէն մը չ'գտնէիր մերկ, պոկոտն անօթի և մեր տեսութենէն զուրկ կենայիր, ո՛չ որ ձեռք տար բեզ ու մխիթարէր, դու մաւթի մէջ նրատած գետի պէս արտասուք թափելով պիտի չը հաւաչէիր, այս այնքան, որքան որ կարծիքէս վեր կը համարեմ, իմ սիրելի աղջիկ հիմայ կղզաս, թէ ինչ թշուառութիւն կը պատճառէ այսպէս դէպք մը, այս և ասոր նման է մեր նախամօր և նախահօր անիւմին, մեր երկնաւոր Հայրը այն բարի արարիչն այնքան բարեաց համար՝ որ մեր նախահօր ու նախամօր տուաւ, իւր մէկ հատիկ սիրոյ փոխարէն պատուիրեց փոքրիկ և կարելի բան մը,

թէ «Մի գրախտի մէջ որքան ծառեր կայ անոնց պտուղը անխտիր կերէր, իսկ այս մէկ ծառէն չուտէր, երբ որ ուտելու լինիր մահու կը մեռնիր» : Մյս մեր բարի Հայրը ուտելու հետեւանքն ալ շղուց . բայց անոնք անդգայ և անխորձ թշուառութեան . վերջապէս մեր նախամայրը կերաւ օձի թեւադրանօք, ու մեր նախահայր զիջաւ ուտելու ընկերի սերոյն համար : Մյս տեղ աղջիկս գիտես թէ մեր մեծ իրաւունք կորաւ, մեր սեռի առաջինը, մեր մայր Ման առաջին վրիպող լինելուն համար, մարդիկ էրիկ մարդիկ իրենց իրաւունքը բարձրացուցին, իբրեւ թէ իրենց սեռի առաջին մեր նախահայրը առաջին չէ եղեր մահու վճիռը բնդունող, ու ՚ի սէր ընկերին ինքրզներ մատնած է թշուառութեան օր և իցէ մեզ վերաբերեալ փաստերը իրաւացի են մինչև մեր երկնաւոր փրկչի գալուստը, որուն պատմութիւն պիտի ընեմ, իսկ անկէ զինի անտեղի, այս Միտմայ կողէն կրակ ելաւ մարդիկ լափելու, իսկ Վրկչի կողէն՝ որ անմղ կուսի մը մէկ հատիկն էր, ջուր ելաւ մարդիկ լուանալու և լուաց իսկ : Սիրելի աղջիկս մեր նախամայրը ու նախահայրը պտուղը ուտելուն հետ իրենց անմեղութիւն կրօնցուցին իրենց անմեղութեան զարդը գնաց իրենց վրայէն ու իրենց մերկ ու խայտառակ ըլլալնին իմացան, ուստի ծածկուելու ու բարի Հօր վճիռէն փախչելու եղան, ու մեր բարի Հայրը տեսնելով որ անոնք իրենց յանցանքը խոստովանելու տեղ պատճառ կուտան զանոնք այն սուրբ վայրէն արտաքսեց այս թըշուառ կենցաղոյս գիրկը, ու իրենց վշտաց մէջ անոնք որդիներ ծնան ու մարդկան աղբը շատցաւ երկրիս վրայ անոնց դրախտէն ելնելն մինչև օրս

ու թ հազար տարուան մօտ է, սիրելի ազգիկս դու եւս կուրսս որ պահ մը առաջ կուզէիր Թաթիկներովդ աչքս որբել բայց չեմ գիտեր լացդ անոնց համար է թէ մեր Թշուառութեան, մեր Թշուառութեան համար զանոնք բամբասելու իրաւունք չունինք, նոսր որ մենք անոնք տեսնալով անոնց փորձէն պիտի խրատուէինք չը խաբուէլու, -մենք եւս կը խաբու ինք ու աւանդակ տւելի կը մեղանչենք մեր երկնաւոր Հօր առաջ, անոնք Թշուառութեան անդգայ ինկան, մենք երջանկութեան ցանկացողքս դարձեալ կիշնանք. երկրորդ՝ ծածուկ բան մի կար նախախնամողին մէջ որ տանց անկման չը մօտիկցաւ, այն է չիշնաւ լու ձեռք չը տուաւ, այս տեղ և ոչ նախախնամութեան գէժ բան մը կրնանք դուրսցել, բանի որ նոսր չեղածն կրնէ, ու չեկածն կը տեսնէ:

Բայց և անոր միտմին բանի որդւոյն ծոցածնի սէրը ու դու թ կը աես նոսր, ազգիկս մեր ստեղծման համար խորհուրդ կը լինէր, ու մեր անկման համար խորհուրդ կը լինի, Հայր ու Որդին և Սուրբ Հօգին մէկէն կըսեն «Եւ Բաւար եղաւ մեզմէ մէկին պէս, այս տխուր խօսք մարդուն համար ու անոր վրայ կիջնէր, ուստի, այն յաւիտենից բանը, ծոցածին միակ որդին իր սուրբ սէրը յայտնեց ու որդի չեց՝ որ մարդ լինի ու ինկած մարդը նորէն իւր տեղ հանէ, այսպէս Մատուած մը դու իմ սիրելի ազգիկս չես սիրեր, որ կամք կրնէ կըստեղծէ, ազատ կամք կուտայ մարդուն, ուրիշ կը մնասուի մարդը, նորէն կորոչէ մարդ ըլլալ զայն իւր արիւնով փրկել: Սիրէ ազգիկս զայն, պաշտէ զայն, ու թէ որ անոր աւետարանին համար հարկ կը ստիպէ մեռիւր, որ միշտ ապրիս, անոր անուն Բան է, Հօր էակից է:

Հոգւոյն փառակից, Հօր հետն էր ու միշտ Հօր քով ու Հօր մէջ կը մնայ այժմ և միշտ և յաւիտենեա յաւիտենից, անոր երկրիս անունն Յիսուս Քրիստոս է, ճշմարիտ Լուսնունէլ, Սեփայն մեր փրկիչ, աշխարհի տէր, խաղաղութեան սահման, սիրոյ վերտակ հաւատարմութեան հեղինակն է: Պիտի տեսնես իւր տեղ թէ այս Բանին Հօր իւր խոստումն ինչ պահել չի կերպով կատարեց սիրելի ազգիկս, մեր վիճակ շատ դարմանալի է, զի կենաց մէջ մահ էր նշմարուէր, ու մահ հուան մէջ ճշմարիտ կեանք, ինչպէս որ մեր տեսական զուարճութիւնը ազատ չէ տրամաւորէնէն, ու նոյնպէս մեր տխուր տրամաւորին անգամ մէկ յուսալիր բերկրութեւն բան մի կուենայ, մարդուն և իւր սերունդի համար Լուսուած մահ վճուեց այս սարսափելի խօսքով թէ հոգ էիր և ՚ի հոգ դարձցիս ուստի որ եղար: Բայց միւս կողմէն Բաւար եղաւ մենէ մէկին պէս սրով յայտնի կերելի թէ մեր նախահօր անկումն պատճառ տուաւ, եւ ՚ի դու թ բերաւ մեր ամենաբարի փրկիչ որ ըլլայ մարդ և զմեզ փրկէ իւր սիրով ու իսր անբիծ արիւնով: Սիրելի ազգիկս մենք արդ փրկուած ենք Յիսուսի Քրիստոսի շնորհիւ, մեր նախամայր ու նախահայրը Լուսուած ըլլալու բաղձանքով իրենց անմեղ կեանքն ալ վրայ տուին մահը ճաշակելին շատ վիշտեր տանէլէն զինի, իսկ մենք Թշուառութեան մէջ և մահ կանացու ծնանք, բայց Յիսուսի արիւնով և սիրով աստուածացանք, զի երբ սուրբ սրտով ու անկեղծ հաւատով Յիսուս Քրիստոսի մարմին և արիւնը կը ճաշակենք անոր հետ կը մեանանք, երբ անոր հետ միանանք, նա Լուսուած է զմեզ ալ Լուսուածայ որդի կրանէ, զի ինքը իւր սուրբ խօսքով

կը վկայէ, այն որ իմ մարմինը կուտէ ու իմ արիւնը կը խմէ՝ որն ես պիտի տամ, անկեղայ իմ մէջ կը բնակի և ես անոր մէջ։ Ասոր համար է աղջիկս որ ես քեզի պատուէր կուտամ որ սիրտդ սուրբ պահես ու խիղճդ մաքուր, մանաւանդ հաղորդութեան օրերը, որով Աստուծոյ սիրելի որդի կը լինիս, անոր քով կին էրիկ մարդ մեկ է։

Ասոնք իմ խօսքերուս միջանկեալն է, ու պէտք է ասոնց տեղ ասոնց վերայ նորէն խօսիմ, այսքան խօսեցայ որ սիրտդ չը տխրեցնես մեր նախածօր անկման համար մեր երկրորդ մայրը, անարատ և անխառն կոյս Սարիամը, Յիսուս Քրիստոսի մայրը, Աստուծածածին, իւր երկնային վարքով անբիծ և սուրբ սրտով մեր հին վիճակը իւր որդւոյ շնորհիւ փոխեց մենք նորագուած ենք Յիսուս Քրիստոսով. ուրախ եղիք աղջիկս փառք տուր այն փրկչին, ու օրհնէ անոր կոյս մայրը խնդրէ Յիսուսէն որ իւր մօր չնաչ խորհիկ շնորհներէն գէթ փոքրիկ կաթիլ մը քով մէջդ դնէ։ Անոր խանձարուր տեսար, մեր սկիւղն նկատեցիր, մեր դժբախտի կեանքը շօշափեցիր, ու մեր անկումն լացիր, մեր խեղճ նախամայր ու նախահայր դրախտէն օրտաքսած տեսար, իմ աղջիկ մօտիկցար անոնց, քու որդիական խոնարհութիւն ցայց տուիր անոնց. ոչ, ես զբեղ մտօք պիտի տանեմ անոնց քով, ու անոնցմէ սկսելով մինչեւ պիտի բերեմ հասցնեմ զբեղ այժմ ուր ենք նորէն հոն, կուզես աղջիկս թէ ոչ, քու սիրալիր ժպիտը, ու սրտիդ ձրկտումը կը խնդրէ որ պատմեմ, ես իմ ծնաշական պարտքս կը կատարեմ ու դու քու որդիական հնազանդութիւն 'ի դիւրալութիւն կատարէ։ Ահա դին երկրագնդիս վերայ մի միայն երկու մարդ և անոնց ճակատն ալ գի-

տես թէ խորշակեր է մէկ խոր մտածմունքէ մը, մէկ անգին կորուստէ մը սիրելի նախամայրը թաղկացած ուժաւ թափ կը թնամ է հսկայ ու սիրադէմ նախահօր ուսին, իւր ոսկեհեր մազերը նախահօր ոսկեմիջիկ ալեաց կը խառնելովը, ասոնք երկուքն ալ իրրեւ երազէ սթափած աչքերնէն կայլակներ կը սահի պարզ և սուրբ դէմքերէն կ'իջնէ ու բիրեւնին սեւեռած են այն անգ, ուրկէ կեանք եւ մահ ըղիսեց իրենց, ուրկէ սէր և միշտ առին դուրս ելան, անշուշտ այս երկու չքնաղ արարածներ, նորանոր կիրքերու տեղի կուտային ռոգոսկել իրենց մէջ. ատելի աչօք կը դիտէին իրենց դարանակալ օձին, ըղձանօք կուղէին եղեմ սաստիկ սիրով կը սիրէին այն Հայրը, որ զիրենք ստեղծեց ու իրենք պատմեց, և խոտացաւ նորէն սիրելու, կը սիրէին և զիրար փոխադարձ սիրով։ Այս խեղճ արարածներ իրենց թշուառութեան ու իրենց սխալման սատուիկ վիշտը տեսան իրենց մեծ որդւոյ անգթութեան ատեն, դեռ երկու որդի լենեցած էին ու այս երկու որդւոց իրենք պատուիրքեր էին թէ պէտք է մեր երկնասուր Հօր, մեր բարիարարին, երախտահատոյցը լալու համար սեղսն չինել ու անոր առաջ Աստուծոյ աղօթք ընել, ու ձեր վատասկէն ձեր սրտի համեմատ անոր բարի նուէրներ հանէք ու պատարագ ընէք ձեր արմտեաց. այն մեծ ու վատ որդին իւր վատ սրտին համեմատ վատ պատարագ տուաւ, ուստի երկնասուր Հայրը չնդուներց, իսկ փոքրիկ որդին իւր սուրբ սրտին պէս ընտիր պատարագը նուիրեց, որն Աստուծոյ ընդունեց, այս ընդունելութիւնը մեծին՝ Վայէնին ցաւ եղաւ, ու նախանձը շարժեց իր հարազատին վրայ, հուսկ ապա իւր սիր 'ի գործ դրաւ իւր անմեղ եղ-

բայր Աստուծոյ սիրելին՝ Աբելը մեռ-
ցուց, մեռաւ անմեղը, ո՛հ մէկ ծնողի
մը աւելի հարուած տուող, ո՛հ ինչ
բան չկայ. եթէ ոչ իւր սիրելոյն մահ,
ինչ մահ սիրելի աղջիկս, այս տեղ դը-
ժուար է խօսիլ, զի իրենց վրայ սահ-
մանուած վճիռը կը տեսնեն մեր նա-
խահայր ու նախամայր իրենց սիրելոյն
ճակտի վրայ ու իրենց մեծ որդւոյն
ձեռքէն ու սխէն հասած: Այս տե-
սարան քու փափուկ սրտին ու աչքին
առաջ բերելուս, սիրելի աղջիկս, պատ-
ճառ ունի, նախ՝ պատմութեան մա-
սին է պէտք է խօսիմ, երկրորդ տես-
նես և իմանաս թէ չոր և վատ սիրտ
կրել ինչ գէշ է, ու անոր հետեւանք
որքան ծանր, Այէն վատ Այէն իւր
սոպո սիրտը սիրոյ համար չէր կրեր,
այլ ատելութեան, իւր միտքը առ Աս-
տուած չէր հաներ, այլ առ չարու-
թիւն, նախանձը ինքը կը լափէր եթէ
եղբօր, իւր անմեղ եղբօր արիւնը չը
թափէր:

Սեռաւ Աբել ու անմիտքութեամբ լա-
ցին մեր նախածնողքը իրենց վճիռը
իրենց գառնուկին վրայ տեսան ու
ստեղծեցին, դու իմ գառնուկս իմ սի-
րելի աղջիկս, սիրտդ մարբէ Աստու-
ծոյ առաջ աղօթելու տեսն՝ որ հա-
ճութեամբ ընդունէ քոյ աղօթից նուե-
րը, միշտ անմեղ կեցի՛ր՝ որ գուցէ մէկ
սխտիկ տեղի տաս, երբ մէկը մտնէ
սրտիդ մէջ մէկալներն ալ կը վխտան
որով Այայէնին պէս հարազատասպան
կը լինիս, նախ հոգիդ ներսդ մեռցը-
նելով, և ապա ընկերիդ ունեցած, և
Սեթ որ միտքաբութեան որդի բառե-
ցաւ, ու Աստուծոյ որդիք կանչել ուզեց
իւր ճամբուն մէջ քալելուն համար,
ու Այայէնի սերնդին որդիք մարդկան
անուն ունեցան, այս Այայէնի ցեղի
մէջ արհեստաւորներ եղան, ու Սե-

թայ ցեղի մէջ շատ բարի մարդիկ: Այ-
նապէս այնքան սիրելի եղաւ մեր երկ-
նաւոր Հօր որ երկինք տարսւե կեն-
դանայն. Այս վերջին Սեթայ որդւոյ
մէջ բարեպաշտ և երկիւղած, անխա-
ռքն որդւոյ մարդկան, զի Աստուած
պատուիրած էր, որ Այայէնի ցեղի հետ
խնամութիւն չունեն ոչ աղջիկ տան և
ոչ առնեն, բայց Սեթայ ցեղը ա-
նանց գեղէն խաբուելով շատն մառ-
ցան այն պատուէր, ուստի մեր բա-
րի տարիչն ալ իւր խնամքը չափաւո-
րեց, և անոնք որ աւուր վրայ իրենց
չարիք շատցուցին, ու Աստուծոյ ար-
դար ցասումն կանչեցին, ջրհեղեղ
տուաւ բոլորը ջնջեց, արգար Այս և
իւր տունը ապրեցան կենդանեաց
թռնոց տեսակները իրենց հետ: Այն
ամբարշտութեան մէջ շաղաղուած
հսկաները մօլութեան ամանները, բո-
լորն ալ ջուրին մէջ խղաղեցան, ու թ
արգար նոյեանք ապրեցան, Առամայ
դրախտէն ելնելէն երկու հազար տա-
րուան մօտիկցած էր երբ այն ամբա-
րշտաց ընդհանրական կորուստը հա-
սաւ:

(Հարոհանկոթ-իւնն)

Ա. Գ. Վ.

ՄԱՐԴ ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Բնութիւնն զայր ստեղծ գիտովն
և ամենակատար ի վեր բերել ոչ
ունի:

ՊԼԻՆՏԱՐԻՈՍ

Կամ բնութիւնը կամ պատմա-
կոն օրէնքը և կամ գործնական դառ-
տնարակութիւնն է որ մարդս գիտ-
վին ամբիւ և ամենակատար կ'ընէ:

Եթէ ըսենք բնութիւնն է որ մար-
դոս գիտովն ամբիւ և ամենակատար
կ'ընէ, բնաւ մէկը, որ մարդկութեան

վայելուչ յատկութիւններու անվայել
գործքերը մարդուն ցուցնելով, անվա-
յելէն հեռացնելով վայելուչին չի յոր-
դորեր, մտորդ գլխովին ամբիժ և ա-
մենակատար ըրած չկրնար ըլլալ:

Արդ բնութեան ձեռքը անաճն ու
մեծցածն այն է, ինչ որ ի ծննդէնէն
մինչեւ ի կատարելութիւն լեռներն
անմարդաբնակ սեղեր անունդ առած
մարդն, իր ծննդեան առաջին վայրկե-
նէն սկսեալ կը բացուին իւր զգայա-
լանայ սքանչելի գործարանները, ու
կը սկսին զգայական ներգործութիւն
ներն արտաքին առարկայից թելադր-
ութեամբ գործել, և խնացականու-
թեան զօրութիւն (որ մարդուս յատուկ
է), առարկայից վրայ իր մտաց հաս-
տիւթ համեմատ խորհիլ կ'ըսկսի, բայց
խիստ տկար. և որովհետեւ մարդ իր
բնութեան մէջ անկարօտ ըլլալու փա-
փաք մի ունի, ուստի ամեն որ և իցէ
արարածի մը արտադրած արդիւնքն
ու գործած գործն ինքն եւս գործելու
եւ արտադրելու համար ներքին թե-
քադութենէ մի շարժեալ, կը սկսի ինչ
որ իրմէ դուրս արարածաց վրայ զգայ,
նոյնը ինքն ալ գործելու կը քանայ.
ինչպէս է հողմէ շարժեալ տերեւոյ
սօսաւիւնը լսելով ինքն ալ նոյն
ձայնն հանելու աշխատիլ, կենդանեաց
ձայները լսելով, ինքն ալ անոնց տեսա-
կին համեմատ զանազան ձայներ հանել
և իւր տեսած կենդանոյն շարժումա-
քնն ալ տեսնելով, անոր պէս շարժե-
լու փորձեր ընելով՝ և նոյն բաղմօրեաց
փորձն իրեն ունակութիւն ըլլալով այն
պէս յսրմար կը գործէ, որ կը կարծը-
ւի թէ իր բնական ձիրքն է. որով ընդ-
հանրապէս այսպիսիներէն շատերը կամ
շարքատանի կամ ազաւնոյ պէս կ'ելը
թեւեկէն: Բայց զուրկ ըլլալով մարդ-
կային ընկերականութենէն, զուրկ
կը մնայ նաեւ մարդկային զանա-

զան բաղմադիմի կատարելութիւն
ներէն, ինչպէս է խօսիլ, կարդալ,
գրել եւ առաքինի դիւցազնական
գործեր ընել, որոնցմով ամենակատար
և ամբիժ մարդիկ իրենց երջանկութե-
մէջ կը բերկրին կը խայտան և կը զը-
ւարձանան:

Ար չըջի անտառներու մէջ նման
անասնոց երբեմն բնական բերմունքէն
շարժեալ, և երբեմն հետաքրքրութե-
նէ, ինչպէս անտառի մը մէջէն անաս-
նոյ մը այլանդակ ձայնը լսելով, հետա-
քրքրութեամբ կուզէ իմանալ թէ այն
ձայնին ենթական ու պատճառը ո՞ր
կամ ինչ է. ուստի իր կամայը կը հե-
տեւի: Այսպէս մեծցածներուն ամե-
նակատարեայն այս է, որ մարդկու-
թիւնը կատարեալ ունեցողներէն շատ
հեռի կը գտնուի: Ապա լոկ բնութիւ-
նը չի կրնար մարդս ամբիժ և ամենա-
կատար ընել:

Եթէ բնութիւնը չէ, ապա կամ
սրտովական (1) օրէնքն է և կամ գործ-
նական դաստիարակութիւնն է, որ
մարդս գլխովին ամբիժ և ամենակա-
տար կ'ընէ:

Պատժական օրէնքն է: Սրտովա-
նոյն որում մարդուս կատարելու-
թեան մէկ միջոցն ալ այն է. այսինքն
որ զմարդ աշխատութեան կը մղէ, գի-
տութիւնը կ'աւանդէ անոր և կը մա-
տակարարէ բարւոյ դաստիարակու-
թիւնը ամեն անոնց ոյք մարդավայել
հնազանդութեամբ չեն հարստակիր
այս կատարելութեանց լուծին:

Ասոնք (աշխատութիւնն, գիտու-
թիւնն և դաստիարակութիւն) են կա-
տարելութիւն մարդոյ. վասն զի մար-

(1) Պատժական օրէնք կ'ըսուին կատարեալ փոր-
ձերու և բարոյական օրինաց վերայ հիմնուած այն
ամեն գործքերն ու խօսքերը, որոնք կը հրամայեն
բարիքն համար ըստ արւ. իսկ չարքն համար ըստ
մի. առեւելի:

դըս իր բնական ու բարոյական կեանքը աշխատութեամբ գիտութեամբ և բարւոք դաստիարակութեամբ կրտսանայ, ինչպէս յայտնի ճշմարտութիւն մի է որ առանց բնաւ ճաշակելու մարդս չատ երկար չկրնար տուկալ և ապրիլ, ըսել է թէ ճաշակելն ալ մարդուս կենաց պատճառներէն մէկն է, և մարդ մը մինչեւ որ չգիտնայ թէ ճաշակելն իր կենաց պիտի նշուպատէ՝ չուզէր ճաշակել, և մինչև որ չաշխատի, չկրնար ճաշակել, այսպէս գիտութիւնն ալ միտքը կը զօրացնէ և կը լուսաւորէ, որ օգտակարն փնտսակարէն որոշելով, բարբը կուղղէ և անխոնջ յարատեւ աշխատութիւնն ալ միշտ օգտակարը գործելով, մարդս աշխարհի վրայ երջանիկ և բազդաւոր կեանք մը կուեննայ իր կենաց ընթացից մէջ:

Ուրեմն անբիւծ ու կատարեալ ըլլալու համար ոչ միայն բնութիւն, այլ և գործնական գաստիարակութի պէտք է, և նորա օրինաց և ուղղութեանց չը հնազանդողներուն համար ալ պատժական օրէնքը պէտք է, որպէս զիսիրով եւ բանիւ ուղղութեան չեկողը ստատիւ և քանիւ գաղաղ կրտսուի այն մեծ շլթային օղակին որ մարդկութիւն և տիեզերք կանուանի եւ ծառայէ այն նպատակին, որոյ համար սահմանուած է:

Այս պաշտօնը բնութիւնն ինքնին չէ կարող կատարել, թէպէտ բնութիւնը իւր մէջ ամեն տեսակ օրէնք ունի, բարոյական եւ պատժական, բայց բացարձակ եւ անընդմիջաբար չուսուցանէր մարդուն, մարդկային ընկերութիւնը պարտաւոր է այս մասին իրարու օգնել, և ամեն որ իւր նմանը ի կատարեալ բանակութիւն ածելու աշխատիլ, որ ՄԱՐԴԸ ԿԱՏԱՐԵԱԼ, լինի եւ ինքն իւր պարտքէն ազատած:

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Սեպ. 14 ին գիշերը ժամը 2 ին Պօլսէն եկած հեռագիր մը քաղաքիս Միւֆթին իւր պաշտօնին մէջ վերահաստատեց:

Վերջին անգամ Յունաց և Լատինաց մէջ եղած կռիւներու առթիւ, Կառավարութեան կողմէն առհասարակ երեք ազգերէ խնդրուեցաւ Բեթղէմի մեծ Եկեղեցւոյն սինաղարդ գաւթէն հանդիսիւ անցնիլը առժամանակ մի գաղրեցնել մինչև ներկայ խռովութեանց վախճանը: Վարդապետի տօնին ունեցած հանդէսնուս առթիւ, որովհետեւ խռովութիւնը վերջացած էին, Կառավարութեան հըրաման խնդրեցինք մեր՝ սինաղարդ գաւթէն հանդիսիւ անցնելու սովորութիւնը վերստին սկսելու. բայց յանկարծ չը գիտեմք ինչ պատճառներով արգիւտեցանք. որոյ վերայ Բդէշիին բողոքուելով ուղեց տեսնել Բարձրագոյն հրովարտականքը խաթիւնը և միանգամայն բնութեամբ տեղացւոյ և Լատինաց հարցանելէ զինի, ի հարկէ բնութեան արդիւնքէն գոհ լինելով, մեր սովորութիւնը կատարելու հրաման տուաւ. որով Ս. Աստուածածնայ տօնին առթիւ նոյն սինաղարդ գաւթէն հանդիսիւ անցնելու սովորական հանդէսին կատարեցինք:

Սեպտեմբեր 15 ին Բեթղէմի մի Կիւտիւրը երեկոյեան մօտ մեր Տեսչին ազգաբարձ լինելով թէ հետեւեալ օրուան Սեպ. 16 ի հանդէսին կատարելու չ'պիտի կրնայ թոյլտրուել ըստ հրամանի Բդէշիին, Ամենապատիւ Ս. Պատրիարքը շաբաթ երեկոյ ժամը 11 ին անձամբ Բդէշիին գնալով բնութեան մը յետոյ հրաման տալուն այժմ և այսպէս յանկարծ արգիւտուան պատճառները հարցուց: Բդէշը շատ մը պատ-

Ճառարանութենէ զինի հրամանագիր մը տուաւ ուղղեալ առ Միւտիւրն հետեւեալ խմատով՝ « Հայոց հանդէսը մի արգիլէք . եթէ Յոյնք սը Հայոց հանդէսը արգիլել ուզեն, Յունաց ալ արգելք մի լինիք . միայն թէ երբ կուի ծագի, միջամտեցէք զորօքու Բայց չգիտեմք ինչ դարձուածով Միւտիւրը զորօք մեր Եկեղեցին լեցնելով հանդէս նիս արգիլեց . որոյ վերայ անմիջապէս թէ Բ. Դուռը եւ թէ մեր Փոխաւորդին հեռագրուելէ զատ յատկապէս Բ. Դուռը տեղեկագրուելով Բարեխնամ Տէրութեան գթութիւնը խնդրուեցաւ պաշտպանել մեր Աղբ . դարաւոր իրաւունքները . զոր Յովնանեան Բարեգութ Տէրութեանը շնորհիւ կը վայելէ մեր Ազգը :

— Կիպրոսի Պատուարժան Ազգայինք ինքնայորդոր սիրով Ս. Աթուոյս ձեռագիր գրեանց Թանգարանին մէջ յաւիտենական յիշատակ մի ունենալու Ս. բաղձանքով և մանաւանդ սրբաւորական աւանդներ ապագայ վերանայնորէ ազատ պահելու նպատակաւ Բարեջան Թ. Խ. և նախկին Առաջնորդ Արժ. Մովսէս վարդապետի ձեռօք երկու արծաթապատ մագաղաթեայ հնագոյն Աւետարան զրկած լինելուն . հրապարակաւ գոհանակութիւնը կը մատուցանէ . Ս. Աթուոս . գովելով միանգամայն նոյա բարի եւ ազգաշուտ նպատակը :

— Ս. Աթուոյս Սրբազան նախագահը իւր պաշտօնի ծանրութենէն ընդունած տիրութիւնները դարմանելու և բուժելու համար բժիշկները ստիպած էին զինքը իւր պաշտօնատեղիէն հեռանալով փոքր ինչ ժամանակ օգափոխութիւն մը ընել . բայց երկու տարիէ 'ի վեր բժշկաց ստիպումը լսելի չէր ըլլար Նորին Սրբազնութիւն, ըստ որում պաշտօնէն չէր կարող երկար ժա-

մանակ հեռանալով ուրիշ տեղ մեկնիլ ստիպարական գործոց համար, այն է Բեթլէհէմի քանկոյս պատահած դէպքերուն . վերջապէս բժիշկները նրկատելով թէ անկողին իյնաղէն վերջը անկարելի պիտի ըլլայ առաջը առնուլ . ուստի դարձեալ ստիպեցին որ անպատճառ գոնէ քիչ մը ժամանակ պաշտօնէն հեռանալով օգափոխութիւն մի ընէ . որուն հնազանդելով յակամայից որոշեց Փիլիպպոս աղբիւր ըսուած տեղը երթալ որ քաղաքէս երկու ժամի չափ հեռաւորութիւն ունի . և ուր Ս. Աթուոս բաւականի չափ այդ իններ ունենալով ուղեց անձամբ աչքէ անցնել զանոնք եւս, և ընդ Գ. Սիմէօն սրբազանի գնաց . Ս. Աթուոս սեփական եղած այգիները հետաքրքրելով թեմաք նկատողութեան առնելով և անոնց վնասը և օգուտը իմանալու համար՝ անձամբ այգիէ յայգի և պատէ 'ի պատ եղած իջած միջոցին՝ յանկարծ տոբը սահելով կողմնակի կ'իյնայ և տոբը բաւականի չափ կը վնասուի . որ մինչեւ ցայժմ կը դարմանուի :

— 20 ին, կէս օրէն յետոյ քաղաքիս իրաւախոհ դատաւոր Հասան — Սատրէթօին բարեսէր էֆէնտիին պաշտօնաժամը լրացած լինելով մեկնեցաւ 'ի Յուպէ և 23 ին Աւստրիական շրջեռաւով մեկնեցաւ գնալ 'ի Կ. Պօլիս :

— 24 ին, Տեղոյս Վ. Կառավարչին չորեքին որդեայ թըրխառութեան ատթիւ մեծ ու փառաւոր հանդէս կատարեցաւ կառավարութեան պալատի սրահը, ուր ներկայ էին բաղձութիւ հրաւիրեալք :

— 25 ին. Օգոստոսիառ Սուլթանին ծննդեան տարեդարձը լինելով բաց 'ի քաղաքիս մէջ սովորական ճըրագաւաճութենէն . կառավարութիւ սրտատը նոյնպէս մեծ հանդէս մի տե-

ղի ունեցաւ : Յերեկը բոլոր Հիւսա-
տոսք և երեւելի անձինք պաշտօնական
այցելութեան գացին Վ. սեմ Կառավար-
չին . գիշերն ալ նորին վսեմութիւնը
պարահանդէս մի սուաւ նոցա . նոյն
միջոցին պալատին շուրջը կանթեղնե-
րով զարդարուած էր և զօրաց նուա-
գորանաց ձայնը քաղցր ներդաշնա-
կութեամբ կը հնչէր :

— Բրուսիոյ Ֆրէսէրիք թագաւա-
ռանգ իշխանը , Ս. Երուսաղէմ այցելու-
թիւն ըրած ատեն եղած հանդէսները
մշտնջենական յիշատակ ըլլալու հա-
մար , յատուկ ընտիր պատկերհան մի
ղրկած է քաղաքս , որպէսզի իւր Բար-
ձրութեան այստեղ գտնուած միջոցին
տեղի ունեցած փառաւոր և շքեղ հան-
դեսները , և սրբազան տեղերը թէ
քաղաքիս մէջ և թէ շրջակայքը դըս-
նուածները նկարէ , պաշտօնեայնեցով
հանդերձ :

Վերագրեալ պատկերհանին հետ
նորին բարձրութիւնը հաճեցաւ իւր
շքեղ արեւանկար կենդանագիրը նը-
ւիրել Ամեն . Տ . Եսայի Ս . Պատրի-
արք հօր . ինքը զգեցած է պատերազ-
մական համազգեստ և բարձր իշխա-
նական դիրքով մի կանգնած իւր յաղթ-
սուրը ձեռքը բռնած և թագը իւր
քովը գտնուած սեղանի վերայ դրուած
է . և աւելի մեծ արժէք կընծայէ պատ-
կերին իւր ձեռագիր ստորագրութիւ-
նը . այս պատկերը խրկելու խոս-
տումը Նորին բարձրութիւնը Երու-
սաղէմ այցելութիւն ըրած ատեն տը-
ւած էր Ս . Պատրիարքին . այն օրը երբ
երեկոյ մի սեղանի հրաւիրած էր զՍ .
Պատրիարքը Նորին բարձրութեան այս
մեծ եւ փառաւոր նուէրը ուրախու-
թեամբ և խորին շնորհակալութեամբ
ընդունեց Ս . Պատրիարք Հայրն մեր
և բոլոր միաբանական ուխտս :

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԼԷՆԿ ԹԻՄՈՒՐԱՅ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՅ Ի ՏԱՃԻԿ ԲՆԱԳՐԷ

ՅԱՇԽԱՐՀԻԿ ԼԵՋՈՒ

ՅԱԻԵԼԵԱԼ ԽԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՍ

ԱՍՏՈՒԱԴԱՏՈՒՐ ՎԱԴԱՊԵՏ ՏԷՐ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆՑ

ՅԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՈՒՍԷ

ՍՐԲՈՅ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՅ

1873 . Ուր կը պատմուի Թիմուրայ
ճնունդն և առաջին ծագումն , բովան-
դակ արշաւանքն և պատերազմն յայլ
և այլ կողմանս աշխարհի . ազգաց եւ
ազանց կոտորումն . քաղաքաց և գաւ-
ւառաց կործանումն . թագաւորաց և
իշխանաց բնաջինջ բարձումն . Հայաս-
տանի և Վրաստանի աւերածը , և ան-
տի բազմութեամբ գերեաց , լցեալ ա-
ւարօք եւ մեծագանձ ձոխութեամբ
գնալն ի Սըմրղանտ , և այլ արարմունքն
և մահը :

Յաւարտ պատմութեանս համա-
ռօտ ծանուցմամբ կը յիշատակուին յա-
ջորդք , որդիք , և թոռունք Թիմուրայ ,
մինչեւ ի բարձումն թագաւորութեան
ի Թիմուրեան ցեղէ Աօղաբէկ Թաթա-
րայ :

Կը ծախուի թէ սուրբ Աթոցոյս
գրատան թէ Կ . Պօլսոյ Երուսաղէ-
մատան մէջ և թէ բոլոր ազգային գրա-
ծախներու քով : Գին թղթակազմին
երկու հինգնոց . իսկ կիսակազմին 12 դա-
հական :

ՅՈՒՑԱԿ ԳՐՈՑ

ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՑՍ

ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

Ա

ԱԳՆԷՍ, Հայերենէ իտալեցի Տաճկե-
րէն Յ. Բիւրքանեանի, Տպեալ 1872. Հայե-
րէն գրով տաճկերէն լեզուաւ, բարոյական
և կրթիչ վեպ. 4

ԱՂՕԹԱԳՎՐԻՔ, Սրբազան տեղեաց աշ-
խարհաբար և պատկերազարդ, գր. Կ. Յ. Ե.
Տպ. 1867. բոլոր Ուսումնական վրայ աղօ-
թելու համար սրտառու ճաղկամբներ կը պա-
րունակէ. 2

ԱՆՈՒՐԶԻ ԴՍԻՈՆ, ոգեաց Մ. Թա-
թուլ, 1869. Բրիտանի Տնօրէնութեան վրայ
փոքրիկ քերթուած չրաբար. 1

ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱԿ, կամ
ՄԵՆՏՈՐ ՄԱՆԿԱՆՑ, Թարգմանեց Տ. Հ. Թ.
Սափալանեան, Երկրորդ անգամ Տպ. 1872:
Վարդապետ տղայաց համար խիստ կրթիչ և զբո-
սեցուցիչ գիրք մի է, բարոյական գեղեցիկ
պատմութիւններով. 7

ԱՌԵՏԱՐԱՆ ԱՏԵՆԻ, Ս. Եկեղեցւոյ
մէջ կարգացուելիք աւետարաններն են, որոնք
յինաց սկիզբէն առնելով մինչև չարարանաց
ճառերը ըստ արարողութեան Հայաստանեայց
ազգայնաւ Ս. Եկեղեցւոյ կը վերջանէ. որուն
վերջ տեսնացոյ մը եւս գրուած է, որպէս զի
թէ աւուր պատշաճ աւետարանները որ թամ
Ս. Պատարագին կը կարգացունին, և թէ տեսա-
խմբութեան օրերունը գտնել գիւրդին ըլլայ. 30

ԱՌԵՏԱՐԱՆ ԺՈՐՐ, Տպեալ 1867. 6

— ՆՅԻՆՔ՝ Կտակարանով, Տպ. 1867. 12

— ՆՅԻՆՔ՝ Ժաշու, Տպ. 1868. 30

ԵԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

Միկ տասնամիշը (*) նոյն գրքին հաջուագիւս
ըլլալը կը յայտնէ, իսկ երկուքը (**) բոլորովին
սղառած ըլլալը:

Գրոց գիները գրուած են միջակ կաշմի համար
ըտրուշի հաշուով, իսկ կաշմակաշմ, ոսկեցօծ եւ
աւելի փառաւոր եղած մասնաւորներուն գինը մե-
ծութեան եւ գրքի համեմատ տարբերութիւն կու-
նենան այստեղ նշանակուած գնէն, որոնք ճիշդնո-
ցը հինգ ըտրուշ հաշուելով:

Բ

ԲԱՆԱԼՈՍՈՒԹԻՒՆ, ԱՐԱԿԵՐՏՈՒԼԵԱՑ
ՄԵՋ, կանանց և օրիորդաց ընտանեկան կե-
նաց և նոցա բարոյական կրթութեան խիստ
ընտիր գասեր կուտայ, Տպ. 1869. (*) 1

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ՀԲԱԿԱՐԱՆ և ՋՂԶ-
ՄԱՆ և ԱՌԱՌՈՏԵԱՆ ԵՐԳՈՑ ԸՆՈՐՀԱՆՈՑՆ
Գրեց Ս. Աթուռյա միտրան Մկրտիչ Վ. Աթ-
րունեան, Տպ. 1854: Սուրբ Ներսէս Շնոր-
հաւոյն Եկեղեցւոյ մէջ կարգացուած երգե-
րուն, և այլն, համառօտ բացատրութիւններ
կուտայ պարզ գրաբար (*). 6

Գ

ԳԱԳԻԿ ՎԵՐԶԻՆ ԱՐԲԱՑ ՀԱՅՈՑ ԲԱԳ-
ՐԱՏՈՒՆԻ, ՈՂԲԵՐԴՈՒԹԻՒՆ, գր. Ա. Սարկաւազ
կարապետ Տ. Մինասեան, Տպ. 1872: Մեր
Բաղրատունեաց հարստութեան վերջին Թա-
գաւոր Գագիկ զգալիք արքային գահակա-
լութեան վրայ յօրինուած ազգային ընտիր
Թատրերգութիւն մի է. 8

ԳՈՐԾԻ ԱՌԱՔԵԼՈՑ, Տպ. 1867. 6

ԳՈՐԾԻ ՈՍԿԵՂԻՆԻԿ ՍԵՄՈՒԷԼ ՌԵԲ-
ԲԻ ՀԵՒԻ, Տպ. 1867. հին ուխտի խափան
ուած ըլլալուն և նոր ուխտի հաստատուելուն
վրայ խորհրդածութիւններ կ'ընէ, Սամաւել
անուն հրեայ քահանայն նամակներ ուղղելով
իրենց քահանայապետին. 5

ԳՈՎԱՍՍԱՆԻ, Տպ. 1867. Սուրբ Երու-
ստղէմի և Տնօրինական Սուրբ Տեղեաց վերայ
գրուած ոտանաւոր գովեստներ կը պարունա-
կէ պարզ գրաբար և տաճկերէն. 5

Ե

ԵՂԻՇԵՎԱՏՄԱԹԻՒՆ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ պա-
տկապին ընտիր գործ նախնեաց, Տպ. 1867:
Մեր Հայրենեաց, ազգութեան և սուրբ Եկե-
ղեցւոյ պաշտպան սրբոց Վարդանանց նահա-
տակութեան պատմութիւնն է. 7

ԵՐԵՒԱՆԻ ԿՐԻՑ, գրեց Ս. Աթուռյա միա-
բան Կ. Պ. Գրիգոր վարդապետ, Տպ. 1851 հոյու-
կապ և խմատաւորական ոճով հայ հեղինա-
կութեան ընտիր աշխատութիւն մի է, կը ճա-
ռէ մարդկային կրիչ և անոնց ազգեցութեան
վրայ (*). 7

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԻ, ԵԿԵՆՅԵՌՈՑ ԳԱՏՕՆԵԻՑ
ՌԻՂԱՌԵՍԻՆ մեր Եկեղեցականաց գլխաւոր պա-
կատութեանց վերայ երկարօրէն կը խօսի և զա-
նոնք յուղղութեան կը հրաւիրէ, զոր պարտա-
ւոր են ունենալ և ընթերցուել ամեն աստիճանի
Եկեղեցականք, տպ. 1875. 3

ԵՓՐԵՄ ԽՈՒՐԻ, աղօթագիրք, գործ
նախնեաց, Դ. Տպագ, 1870. Եփրեմ խո-
ւարդացի

Հ.Ն.

Փ.Ն.

Հ.Ն.

Փ.Ն.

ընկերացիներուն բովանդակութիւնն է. աւր
աւելցած են շարժականն իւրաքանչիւր աւուր
համար Աղտախորտութեան Սպառնալիքներ
Նշանակ և Երկրաշարժի արժեքները և այլն .

7

Օ.

ՕՍԱՆԱԶԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԻՆԴ ԴԱՐՈՒՑ .
գր. Ս. ԱԹՈՒՆՅԱՆ միաբան և արժանախոշապատկ
այցելու Աղբիւրնուպոլսեցի Պօղոս Պատրիարքը .
Բ. Տպ. 1862 . հին և նոր կտակարանի պատ-
մութիւնն է կրթարուեստի իտհուն խորհր-
դածութիւն, ողջմիտ բացատրութիւն և վա-
րկուշ յորգորակներ . հայերէն գրով և տառ-
կերէն լեզուաւ . Երեք հատոր .

40

Բ.

ԸՆԴՀԱՆՐԱՍԿԱՆ ԹՈՒՂԱԲ ԴԵՐՄԻՍԻ
ՀԱՌԴԱԼՈՒՑ . Տպ. 1871 Գործ նախնեաց հնդեա-
կութի գերապանն . որ կրթարուեստի Ներսէս
Շնորհալոյ՝ առ համբոյն հայասէր աղինս և
առ մասնաւոր անձինս գրած խրատական թըղ-
թերը՝ լի քրիստոնէական զգացմամբ և անար-
բարոյականութեամբ . նշնայէս միաբանութեան
պատճառաւ Երեւոյ կայսեր և Պատրիարքին
առ սուրբն Ներսէս գրած նամակները և անոնց
պատասխանները . որովք կը հերքէ Շնորհալոյն
քաջութեամբ և լի հմտութեամբ այն թիւր
և անտեղի կարծիքները . զոր Եղիշ օւնէին Հա-
յոց Եկեղեցւոյ վրայ .

18

Թ.

ԹԱՆԳԱՐԱՆ ԽԱՏՈՒ . Գ. Տպ. 1870
Ս. ԱԹՈՒՆՅԱՆ միաբան Աղբիւրնուպոլսեցի Պօ-
ղոս Պատրիարքի երկասիրութիւնն է պարզ
գրութար լեզուաւ և քաղցր ոճով յօրինուած .
Այս պատուական գիրքը կրթարուեստի խ-
մէջ խիտ ընտիր բարոյական հրահանգներ Ս.
Գրոյ և արտաքին իմաստասիրաց անշեղի վեճ-
ոց վրայ հիմնուած և երկու մասի բաժնը
ւած է . առաջինն մէջ կը խօսի աւարտնու-
թեանց՝ և երկրորդին մէջ մարտնչեաց վրայ .
բնական ու բանական հաստատուն արայոյց-
ներով կը համոզէ սիրել և ի գործ դնել առա-
քինութիւնը և ստիւղ ու մեղքէ մարտնչներ .

18

ԹԱՓՈՐԻ ՏԵՏՐԱԿ Տարեկան . Տպ. 1859
Ս. Եարութեան տաճարին մէջ կատարուած
հանդէսներու և թափօրներու կարգն ու ա-
րարդութիւնները կը պարունակէ (՝) .

5

— Նշնայ շարժական . Տպ. 1858 (՝) .
— Նշնայ Ս. Երեւոյ տաճարին մէջ
կատարուած թափօրներու և հանդէսներու
համար . Տպ. 1870 .

4

ԹՈՒԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՐԱՌՈՑ . Ս. Պ.
Պատրիարքի . Գ. Տպ. 1869 . դասադիրք աղ-
դային դպրոցներու համար . գիւրուսոյց կար-
գաւ և ոճով յօրինուած .

5

Ժ.

ԺԱՄԱԳԻՐԻ ԽՈՐՈՐԴԱԳԻՐ . Տպ. 1866 .
Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ ժամերգու-
թեանց նախնական կարգադրութիւնն է .

20

ԺԱՄԱԳԻՐԻ ԱՏԵՆԻ . Տպ. 1870 . ուր
բացի ժամագրքէն բովանդակուած են նաեւ
Սաղմա և Տօնացոյց .

50

Ի.

ԻՆԴԻՐ Ս. ՏԵՂԵԱՅ ԵՒ ՆՈՐԱ ՊԱՇ-
ՏՈՆԱԿԱՆ ԲՆԱՌԹԻՒՆՆԸ . Տպ. 1871 . Սուրբ
Տեղաց մէջ՝ միւս քրիստոնէայ ազգաց մեր
սեպհականութեանց ըրած բանարարութեան
պատմութիւնն է . Մանաւանդ Ս. Երեւոյ
և Ս. Փրկիչ Եկեղեցւոյ . Բեկթէհեմի Սուրբ
Ծննդեան և քանադայի պրիմ և երկու գե-
րեզմանատանց վրայ 1870 ին պաշտօնապէս է-
ղած քննութեանց բովանդակութիւնն է . որ
հարցախօսքի և ժամանակաց կարգաւ մանրա-
մանարար կը պատմէ . ամեն պարագայ . նաեւ
խիտ պարզ գաղափար մը կուտայ այս տեղի
ազգաց մէջ եղած վեճերուն պատճառաց և
շարժառ իմենքուն վրայ (**) .

6

ԽՈՐՀՐԴԱՏՈՒԹԻՒՆ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԻ
Գործ նախնեաց . Տպ. 1842 . Ներսէս Լամբ-
րանցւոյ Ս. Պատարագի խորհրդոյն աղօթից
և օրհնութեանց վրայ ըրած բացատրու-
թիւնն է (՝) .

10

ԽՈՐՀՐԴԱՏԵՏԻ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԻ . ըստ
կարգադրութեան և արարողութեան Հայաս-
տանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ . Տպ. 1875 .

10

Կ.

ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ
աշխատասիրեաց գեորգ Լաւտեան ջոքա-
րեանց . Տպ. 1871 . Մարդուս կենաց առող-
ջութիւնը լաւ պահպանելու համար խիտ օգ-
տակար կանոններ կ'աւանդէ . զորոշութեան
համար խրատները և մասնաւորապէս պէտք է-
ղած գեղերը զգուշութեամբ նշանակուած են .

5

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԲԱՍԲԱԼԱՅ .
Թարգմանեց Մ. Ս. Ս. Ստեփանեան Տիգ-
րանակերացի . Տպ. 1869 . Բարձր գաղղիացի
իմաստասիրին կենաց պատմութիւնն է աշխար-
հաբար լեզուաւ (՝) .

2

ԿՏԱԿԱԳԻՐ ՀՈՒՆԵԱՆ ՈՒՆԵՑ . գրեց
Աբգար Խոնքեց . Տպ. 1855 . պարզ գրութար
լեզուաւ . հօր առ որդին գրած զանազան նիւ-
թոյց վրայ պիտանի և օգտակար խրատներ (՝) .

6

ԿՐԹԱՐԱՆ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԻՑ

Գրաստութեան Գ.Ա.Ս. Սիմոն Պետրոս 1 20

— — Գ.Ա.Ս. Սահարացի . 1 20

— — Գ.Ա.Ս. Սեդիկ Աստու . 1 20

Ճշմարտութեան թարգմանարար գրեց Մեղի-
սեդեկ վ. Մուրատեանի Տպ. 1871. փոքրիկ տե-
րակներ են . որ ժողովրդեան ուսման համար
աշխարհաբար սահուն ոճով գրուած է . Ս .
Աւետարանի զանազան նիւթոց վրայ խիստ
պարզ և քրիստոնէական ոգով ընտիր բացատ-
րութիւններ կուտայ . առաջինը՝ Էր բացատրե-
լիս Ես վե՛մ խօսքը . երկրորդը՝ Սիրե քու
ընկերդ քու անձիդ պէս ո . և երրորդը՝ Որ-
դիք Աստուծոյ ո

ՀԱՄԱՊԱՏՈՒԹԻՒՆ ԵՐԱՏԱՐԱՆ Ա.
ՌԱՔԵԼՈՑ . հանգերով յաւերժացող . Գ . Տպ .
1864 . Գործ նախնեաց . Սիւսեանի Միսթիս
քահանային . Ողջամիտ բացատրութեամբ ճշ-
մարիտ և հաստատուած աղայոցնեցող և պատ-
ճառներով կը հերքէ Ս . Պետրոս Առաքելոյն
կարծեցեալ գլխավորութիւնը . և կը հաստատէ
Ս . Առաքելոյ ամենուն ալ նոյն պատիւը . նոյն
խնամութիւնը պաշտօնը և արտօնութիւնը
Յիսուս Քրիստոսին ստացած ըլլալին . 4

ՀԱՄԱՌՈՍՈՒԹԻՒՆ ՔՐԻՍՏՈՍԵԱ-
ԿԱՆ ՈՒՍՄԱՆ Հայաստանեայց առաքե-
լական Եկեղեցւոյ . Գր . Պետրոս Դան-
շեանց . Քրիստոնէական ուսումն աւան-
դերս համար խիստ զիւրիմաց ոճով և դա-
տական ընտիր կարգադրութեամբ յօրինուած
և ազգային դպրոցաց համար սահմանուած դա-
սաւորար մի է . որ նախ Պօլս տպուած էր Ռու-
սաստանի հայոց լեզուաւ . իսկ հիմա երկրորդ
անգամ տաճկաստանի հայոց լեզուաւ տպուած է
Ս . Աթոռոյ տպարանը . 1875 . 4

ՀԱՅԵԼԻ ՎԻՐԱՅ . Ի ՏԵՐ Պօղոս քա-
հանայե Էօտէմիւրցւոյ . Տպ . 1852 . Եօթն մա-
հացու մեղաց վրայ ոտանաւոր մի է (**) . 6

ՀԵԳԵՆԵՆ Խոշորագիր . Տպ . 1869 . հե-
ղելով կարգաւ սովորելու համար . 50

ՀԵՆՐԻԿՈՍ ԵՒ ՄԱՐԿՈՍ . գաղղիներէն
ազատ թարգմանեց Յովնանէն թ . Էօտէմիւր-
ցի . Տպ . 1870 . հրահանգիչ բարոյական վեպ
աշխարհաբար լեզուաւ . 2 20

ՀՐԱՀԱՆԳ ՍԻՐՈՑ . Գործ Մաղեղեան
Յովնէփ վարժապետի . Տպ . 1870 . Սուրբ Գրոց
անցեղի վիճակներով և ճշմարիտ աղայոցնեցող
կ'ուսուցանէ ճշմարիտ սիրոյ ինչ լինելը ինչ
նշան և ինչ յատկութիւն ունենալը . դասական
ոճով և աշխարհաբար լեզուաւ . 2

1

ՀԵՆՐԻԿՆԱ ԵՂԵՍԱՅԻ . ԵՒ ԵՍՅՈՒ
ԿԱՔՈՂԻԿՈՍ ԱՂԱՅԵՆԻՑ . Գործ նախնեաց . Տպ .
1868 . Պատմութիւն սուրբ Արքայոս Ի Բը-
րիստոս հաւատարմ . 5

Ո

ՃԱՀՈՑ ԳԻՐԲ . կարգադրեալ հայաստա-
նեայց ուղղափառ առաքելական Ս . Եկեղեցւոյ
վարդապետաց . բարդատու թեամբ ընտիր գրա-
գրաց և զանազան տպեալ Աստուծաւորեալ
գրոց . մեծագիր երկու հատարի բաժնուած .
որուն մէջ աւուր պատշաճի եղած խրատներն
ալ ըստ կարգի Տնայոցի գրուած են որով
Տնայոցի պաշտօնն ալ կը կատարէ . Տպ . 1875 .
երեք տկի օսմանեան . 300

ՀԱՌԻ ՀԱՆՈՐԻՈՒԹԵԱՆ . Գործ Արաբ-
կերի Սաղմկայ գիւղցի Յովնէփ վարժապետի
Մարտիրոսեան . Տպ . 1860 . Հաղորդութեան
խորհրդոյն վրայ ողջամիտ տեսութեամբ և ըն-
տիր բացատրութեամբ . մարտի գրաբար լե-
զուաւ գրուած ճառ մի է (*) . 4

ՀԱՌԻ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆԲ . վանուցս իա-
ռանդաւորաց դպրոցի աշակերտաց պարգեւա-
բաշխութեան հանդիսից մէջ խօսած մէկ քանի
ճառերն են . երկու փոքր տետրակներ . Տպ .
մին 1865 . և միւսը՝ 1867 . 50

ՀԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՌՁԵՆ . աշխա-
եղեալար Մուրատեան . Տպ . 1868 . Ճարտա-
սանութեան ուսումն համառօտ կերպիւ և
պարզ ոճով աւանդող աշխարհաբար դասա-
գիրք մի է ազգային դպրոցաց համար . 5

Ս

ՄԱՏԵՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՆԱԽԵՆԱՅ .
Տպ . 1856 . Ս . Գրիգոր նարեկացւոյն և Վաչ-
րամ վարդապետի ճառերը պարունակող փոք-
րիկ գիրք մի է մարտի գրաբար լեզուաւ (*) . 6

(Մնացորդը հետևեալ թուով) :

Սուրբ Աթոռոյ Տպարանէն Ի լոյս
ընծայուած վերայգրեալ Գիրքերը կը
ծախուին հետեւեալ գաւառները .
Կ . Պոլիս Երուսաղէմատան մէջ . Կա-
րին՝ Տիգրանակերտ՝ Մարաշ՝ Ուսթայ՝
Անթէպ՝ Հալէպ՝ Պաղտատ՝ Ատանայ՝
Խարբերթ՝ Մալաթիա և Կիւրիւն .
Ուղղող կարող է վերայգրեալ գրասու-
ներէն պէտք եղած Գրքերը գնել :